

Divan Edebiyatı Şairlerinden Mümin Paşa (Ahseni) ve Şiirleri

Ahmet İÇLİ¹

Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Batman
ahmet.icli@batman.edu.tr

Geliş Tarihi/Received:

03.11.2021

Kabul Tarihi/Accepted:

12.12.2021

Yayın Tarihi/Published:

30.12.2021

Öz

Divan edebiyatında şiir yazan sayısız şair vardır. Bunların çoğu hakkında edebiyat tarihi için önem arz eden tezkirelerde bilgi bulunmaktadır. Ancak adı doğrudan tezkirelerde geçmeyen birçok şairin varlığından diğer kaynaklar vesilesiyle haberdar olunmaktadır. Bu kaynaklardan birini de şiir mecmuaları oluşturmaktadır. Şiir mecmuaları antolojik ve derleme eser niteliğinde olup barındırdığı şiir örnekleri ve şairlere ait bilgilerden dolayı edebiyat tarihine doğrudan veya dolaylı kaynaklık etmektedirler. Çoğu zaman bir mecmuadaki şiiri vasıtasıyla bir şairden haberdar olunmaktadır. Kaybolmaya yüz tutmuş şairlere ait birçok şiir örneğini barındıran bu mecmuaların sayısı oldukça fazladır. Şiir mecmualarının incelenmesi, tasniflerinin yapılması, fihristlerinin çıkarılması veyahut bir şaire ait şiirlerin derlenmesi önemli araştırma alanlarındandır. Tezkirelerde adına rastlanmayan şairlerden biri de şiir mecmualarında Mümin Paşa künyesiyle tanıtılmaktadır. Şiirlerinde “Ahseni” mahlasını kullanan şair hakkında kaynaklarda yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır. Bazı mecmualarda şaire ait olduğu belirtilen şiirlerinden hareketle değerlendirme yazıları yazılmıştır. Kütüphanelerdeki araştırmalarımız sonucunda tespit ettiğimiz şiir mecmualarında Ahseni ve şiirleri hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. Bu mecmualarda şairin çağdaşı olan şairler ve dönemin önde gelen devlet adamları hakkında bilgi ile nazire şiirler, onun adına ve/veya ona sunulmuş şiir örnekleri bulunmaktadır. Farklı şairlerin Mü'min Paşa adına yazdıkları şiir örneklerinden hareketle, şairin kimliği konusunda bazı bilgilere ulaşılmıştır.

Bu makalede şair hakkında açıklamalarda bulunulup şiir örnekleri sunulacaktır. Şiirlerindeki içerikten hareketle Mümin Paşa'nın şair çevresi ve şiir sanatı hakkında değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Divan Edebiyatı, Mümin Paşa, Ahseni, Şiir Mecmuası, Şiir,

The Poet Of Divan Literature Mümin Pasha (Ahseni) and His Poems

Abstract

There are countless poets who wrote poetry in Divan literature. There is information about most of them in biographies that are important for the history of literature. However, the existence of many poets whose names are not directly mentioned in biographies is known through other literary history sources. One of these sources are poetry magazines. Poetry magazines are anthological and compilation works, and they are a direct or indirect source for the history of literature due to the poetry examples and information about the poets. Most of the time, one is informed about a poet through his poetry in a magazine. The number of these magazines, which contain many examples of poems belonging to poets who are on the verge of disappearing, is quite high. Examination of poetry magazines, making their classification, making indexes or compiling poems belonging to a poet are important research areas. One of the poets, whose name is not found in the biographies, is introduced with the title of Mümin Pasha in poetry magazines. Based on the poems that are stated to belong to the poet, introductory reviews of the poet were written. Important information about Ahseni and his poems was obtained in the poetry magazines that we determined as a result of our research in the libraries. In these magazines, there are information about the poets who were contemporary of the poet and the leading statesmen of the period, as well as nazire (poems in the same pattern and style) poems, written on his behalf and/or dedicated to him. Based on the examples of poems written by different poets for Mümin Pasha, some information about his identity has been obtained. In this article, explanations about the poet will be made and examples of poetry will be presented. Based on the content of his poems, evaluations will be made about Mümin Pasha's poet circle, his poetry and literary personality.

Keywords: Divan Literature, Mümin Pasha, Ahseni, Poetry Magazine, poetry

1.GİRİŞ

Şiir Mecmualarının Önemi

Şairlerin ve şiirlerinin tespitinde önemli rol üstlenen mecmuaların, edebiyat tarihine kaynak olma noktasında kıymetli derleme eserler olduğu söylenebilir. Mecmualar, antolojik olmaları yönüyle, şiir seçkisi bağlamında, dönemin şiir algısı ve şiir zevki noktasında da önemli bilgiler ihtiva eder. Şiir mecmuaları, tezkireler gibi, edebiyat tarihine katkı sağlayabilirler. Çünkü mecmualar vasıtasıyla edebiyat kaynaklarında adına rastlanmayan bazı şairlerden haberdar olunmaktadır. Ayrıca, divanlarda veyahut şiir kitaplarında bulunmayan şiirlerin tespit edilmesi, varlığı bilinen şiirin varyantlarından hareketle doğru metin teşkili, bununla birlikte bir şiirin mecmualarda görülme sıklığı gibi hususiyetler, şiir zevki konusunda önemli veriler sunmaktadır.

Derleyicinin şiir zevki ve araştırmacı kimliği ile derleme eserin amacı, ayrıca şairlerin ve şiirlerinin tespiti noktasında mecmualar üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Mecmualar

vasıtasıyla bazı şairler hakkında bilgi sahibi olunabilmiş, şiir örnekleri tespit edilmiştir. Bu konudaki araştırmalar durmadan devam etmektedir. Şiir mecmualarının katkısı ve önemi bağlamında projeler (MESTAP) hazırlanmıştır (Köksal 2012). Bu çerçevede de birçok lisans, yüksek lisans ve doktora tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmalara, ilgili projenin web sayfasından ulaşılabilir (https://mestap.com/). Mecmuaların edebiyat tarihine hem dolaylı hem de doğrudan katkıları ekseninde kaynakçada da belirtilen Köksal (2011), Gürbüz (2011,2012), Aydemir (2007, 2011) Kurnaz ve Aydemir (2013) ile İçli (2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020a, 2020c; Selçuk, 2014; Kesik 2018) gibi isimlerin akademik yayınları önemlidir. Mecmualar, şairlerin divan nüshalarında bulunmayan ve/veya şairin divanına alamadığı ya da nüshalardan kaynaklanan eksik şiirlerini teminde (Aydemir 2007: 127) katkı sunarlar. Divanlarına ulaşılammış şairlerin manzumelerine (Doğan 2020: 199-222) ve/veya şairlerin divanlarına bir şekilde girmemiş şiir örneklerine de bu eserler vasıtasıyla ulaşılabilir. Bazı divanların teşkilinde mecmuaların öncü rol oynadığı görülmektedir. Bu konuda Mehmed Çavuşoğlu'nun *Amrî* (1978), *Vasfî* (1980) ve *Helâkî* (1982) *Divan*'ı kitap çalışmaları ilk olmaları yönüyle olarak önem arz etmektedir. Son zamanlarda bu türden çalışmaların devam ettiği görülmektedir. (Zülfe 2009; Efe 2019; Kaplan 2019; Kaplan 2020). Mecmualar “şair veya yazarlara ait yeni sayılabilecek manzume veya eser barındırmak” (Kurnaz ve Aydemir 2013: 56) yönüyle değerli metinlerdir. Bazı şiirlerin farklı kitap, eser veya mecmualardaki varlığı hem karşılaştırmayı hem de doğru metni bulmada yeni bilgi sağlama özelliği taşırlar (İçli 2020b; Aydemir 2001; Doğan&Babaarslan 2020; Doğan&Gül İlhan 2021). Şiir mecmuaları üzerinde yapılan akademik çalışmaların toplu olarak tanıtıldığı makalelerden olan Zeynep Süngü'nün (2020) “Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Yeni Çalışmalar Bibliyografyası ve MESTAP” başlıklı çalışması, mecmuaların önemini belirtmesi açısından önemlidir.

Çalışmanın Gerekliliği, Özgünlüğü, Literatür Özeti, Kapsamı ve Amacı

Türk Edebiyatının önemli ve birincil kaynaklarından olan şair tezkirelerinde adı geçmeyen ancak şiir mecmualarında şiirlerine rastlanan şairlerden biri de Ahsenî mahlasıyla şiirleri bulunan Mü'min Paşa'dır. Şair üzerinde bugüne kadar kitap veya makale formatında müstakil herhangi bir yayının olmadığı gözlemlenmiştir. Ergun (1936) ve Erdoğan'ın (1937) yılında tanıtıcı mahiyette yaptığı değerlendirmeler birbirinden esinlenmiştir. Yunus Kaplan'ın (2015) yılında hazırladığı ansiklopedi maddesi, Ergun'un verdiği bilgiler çerçevesindedir. Aynı şekilde Kılıçaslan, (2019) hazırladığı “Konya Halkevi Dergisi'nde Yer Alan Halk Bilimine Dair Yazıların İncelenmesi” başlıklı çalışmada Erdoğan'ın (1937) makalesindeki verileri kullanmıştır. Bu çalışmalar dışında Mü'min Paşa'nın isminin geçtiği yazma şiir mecmuaları ve cönkler bulunmaktadır. Bunların bir kısmı bugüne kadar incelenmiş ve şaire ait olanların tespiti ile tasnifleri yapılmıştır. Tespitler bölümünde bu çalışmalar hakkında geniş bilgiler bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri de İçli'nin (2018) bir mecmua üzerinde yaptığı içerik analizidir. İçli bu çalışmasında Mü'min Paşa'ya ait olduğu belirtilen yeni şiirlerin varlığını ilim âlemine duyurmuştur.

Mü'min Paşa üzerinde yapılan bu çalışmalarda onun kimliğine, edebî şahsiyetine ve ne zaman yaşadığına dair kısıtlı bilgiler sunulmuştur. Ancak sınırlı bilgilerin verildiği bu değerlendirmelere ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Şiir sanatı ve şahsiyeti konusunda ne kadar çok şiire ulaşırsa daha fazla ve nesnel değerlendirmeler yapılabilir. Ayrıca şair çevresinin tespit edilmesi şairin yaşadığı yıllar hakkında daha gerçekçi bilgilere ulaşılması noktasında önem arz eden hususlardır. Özellikle de benzer şiir olarak değerlendirilen nazire şiirler ve bunların sahipleri olan şairlerin tespiti bu konuda önemli veriler sunarlar. Yine şaire ait şiirlerin ve ona şiir sunan diğer şairlerin şiirlerinin muhtevaları da şairin kimliğine dair önemli bilgiler içerebilmektedir.

Çalışmamız, Mü'min Paşa künyesiyle ün salmış ve şiirlerinde Ahsenî mahlasını kullanan şairin tanıtımı ve şiir örneklerinin yayımıdır. Bu bağlamda çeşitli şiir mecmualarında geçen şiirler ve bunların muhtevalarından hareketle şair hakkında tanıtıcı bilgiler sunulacaktır. Nazire şiirler ile diğer şairlerin Mü'min Paşa için yazdığı ayrıca Mü'min Paşa tarafından başkaları için yazılan şiir metinlerinden hareketle onun şair arkadaşları ve iletişimde bulunduğu çevresi hakkında bilgi sunulmaya çalışılacaktır. Sonuç olarak Mü'min Paşa'nın kimliğine dair yeni tespitler üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır. Makalemize konu olan şair ve şiirleri konusunda ulaşamadığımız, gözden kaçırdığımız çalışmaların olması muhtemeldir. Çalışmamız, Mü'min Paşa ve/veya şiirleri eksenli yapılmış/yapılacak çalışmalara ve Türk edebiyatı tarihine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Materyal ve Metot

Mecmuaların incelenmesinde hangi yöntem ve tekniklerin kullanılması gerektiği yönünde birçok fikir ileri sürülmüştür. Çavuşoğlu, mecmuaların “belli devirlerin fikir ve edebiyat hayatının genel görünüşünü vermek, divanları yüzyıllar boyunca elden ele gezmiş şairlerin niçin çok okunduklarını anlamak, yani söz konusu devrin zevk ve estetik ölçülerini belirlemek için incelenmeleri gerektiğine işaret ettikten sonra, ya olduğu gibi yayınlanmaları veya içlerindeki şairlerin şiirlerinin derlenerek kısa monografiler halinde ortaya konmasının, önemli bir ihtiyaç olduğunu” belirtir (Kurnaz, 1993: XXXVII- XXXVIII). Mü'min Paşa'nın şiirleri tespit edebildiğimiz kadarıyla mecmualarda geçmektedir. Bundan dolayı da ona ait şiirlerin derlenerek kısa monografik bilgiler çerçevesinde ortaya konması şair hakkındaki bilgilere ulaşma noktasında bir ihtiyacı karşılayacağı muhakkaktır. Çalışmamız bu amaç çerçevesinde yapılacaktır. Bu bağlamda öncelikle şairin hayatına şiir sanatına ulaşılması hedeflenmektedir. Ayrıca şairin yaşadığı devrin zevk ve estetik hususiyetlerine dair değerlendirme imkânı da bulunabilecektir.

Çalışmamızda, öncelikle şair üzerinde öncül olarak Ergun (1936) ve Erdoğan (1937) tarafından yapılan değerlendirmeler ve neşredilen şiirleri üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır. Ardından şiir mecmualarında Mü'min Paşa başlıklı ve Ahsenî mahlaslı şiirler irdelenecektir. İncelememiz mecmualarda verilen bilgiler çerçevesindedir. Bilgilerin verilmesi ve doğruluğu, mecmualar eksenli olup bunların değerlendirilmesi ve karşılaştırmalı analizleri tarafımızdan

yapılmıştır. Son tahlilde makalemiz, Mehmed Çavuşoğlu'nun mecmualar üzerinde yapılmasını önerdiği iki hususun da bilincinde olarak mecmuaların irdelenmesi eksenindedir. İncelememizde, ulaştığımız kaynaklar, araştırmalar ve şiir mecmuaları bağlamında, Mü'min Paşa hakkında değerlendirmeler yapıp ona ait şiirler, Arap harflerinden Latin harflerine aktarılmıştır. Daha önce Latin harflerine aktarılan şiirlerine de bu çalışmada yer verilecek olup alıntı yapılan kaynaklar belirtilecektir.

Mü'min Paşa'ya ait şiirlerin Latin harflerine aktarımında ilim çevrelerince kullanılan transkripsiyon (çevriyazı) harf sisteminden yararlanılmıştır. Ancak daha önce başkaları tarafından okunmuş metinlerde hangi sistem tercih edilmişse herhangi bir değişiklik yapılmadan verilmeye çalışılmıştır. Şiir mecmualarındaki tahribatlardan, yazının özelliğinden, döneme ait hususiyetlerden veya özel bir kullanımı gerektirmesinden dolayı okunamayan bazı yerler bulunmaktadır. Bunların okunması için azami gayret gösterilmekle birlikte okunamayan yerler boş bırakılmış olup Arap harfli kısmı eklenmiştir. Çeşitli okumalarda hece fazlalığı veya eksikliğinden dolayı bazı tasarruflar yapılmıştır. Eklemelerde bulunan harfler ve kelimeler için [] parantezi; çıkartılması daha uygun bulunan kelime veya harf(ler) için { } parantezi kullanılmıştır. Şiirler, mecmualarda geçtiği sırayla başlıklarıyla birlikte aruz kalıpları da belirtilerek verilmiştir. Şiirlerin geçtiği yer için yaprak sistemi kullanılmıştır. Bir kâğıdın/yaprağın a ve b olmak üzere iki yönü vardır. Şiir, kâğıdın hangi yönünde ise geçtiği yaprak numarası ve yönü belirtilmiştir. Örnek: 61a: Bu kullanım, söz konusu şiirin mecmuada 61. yaprağın a / ön yüzünde geçtiğini belirtmektedir. Makalede, Ahsenî'nin *Kâsımî Mecmuası*'nda geçen şiirleri verilirken, kaynak bilgi için KM kısaltması kullanılmıştır.

2.TESPİTLER VE DEĞERLENDİRME

a. Mü'min Paşa'nın Şiirleri

Mü'min Paşa adına tescilli veya ona ait olduğu tespit edilen bir divanına ait bilgi bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra ona atfedilen başka bir eserine de bugüne kadar yapılan araştırmalara göre henüz ulaşılamamıştır. Onun adına kayıtlı şiirlerin bazıları, çeşitli şiir mecmualarında görülmektedir. Şiir mecmuaları üzerinde yapılacak olan tasnif ve incelemeler sonucunda; akademik makale, konferans bildirimleri ile diğer çalışmalarda, Mü'min Paşa'nın şiirlerine denk gelmek mümkündür. Tezkirelerde kendisine ait bilgi bulunmayan Ahsenî'nin şiirlerinin birçoğuna, "Mü'min Paşa" "Hazret-i Mü'min Paşa" başlığı ile rastlanmaktadır. Bu da onun künyesinin/unvanının mahlasından daha meşhur olduğu anlamına gelmektedir. Ancak kayıtlarda bu adla bir paşanın bulunmayışı onun şiirlerine ve kimliğine ulaşmayı zorlaştırmaktadır. İncelememizin bu bölümünde Mü'min Paşa'ya ait şiirlerin geçtiği kaynaklar ve çalışmalar ile şiir örnekleri sunulacaktır. Ancak şaire ait tüm şiirler bunlarla sınırlı değildir, olmayacaktır da. Çünkü Mü'min Paşa hakkında bilgi veren ilk kişilerden biri olan Ergun, Erdoğan'da bulunan bir şiir mecmuasındaki bilgileri kullanmıştır. Bu da demektir ki henüz görülmemiş veya tasnifi yapılmamış birçok mecmuada

ona ait şiirleri görmek mümkündür. İncelememizin bu bölümünde Mü'min Paşa'nın şiirlerinin geçtiği kaynaklar, başlıklar ekseninde sunulmuş olup hangi kaynaktan kaç adet şiirin bulunduğu ve diğer mecmualardaki benzer/nazire şiirleri irdelenmiştir.

Kâsımî Mecmuası'ndaki (Sandukatu'l-Maarif) Şiirleri

Mü'min Paşa'nın şiirlerinin yoğun olarak geçtiği en önemli kaynak, Kâsımî tarafından derlenen *Bahru'l-Maarif* adını da taşıyan Sandukatu'l-Maarif adlı şiir mecmuasıdır. Mecmuaya, derleyicisinden hareketle *Kâsımî Mecmuası* adı da (İçli 2018) verilmiştir. Bu mecmuada şaire ait 10 gazel, 2 kaside ve 3 adet de matla beyit vardır. Bu gazellerin büyük çoğunluğu nazire şiirler arasında bulunmakta olup dönemin şairleri ve Mü'min Paşa arasındaki iletişimi göstermesi açısından önem taşımaktadır. Mecmuadaki tüm şiirler, çalışmamızın metin bölümünde sunulacaktır. Ayrıca bu şiirlerden ve nazire şiirlerinden hareketle, şair hakkında geniş değerlendirme yapılacaktır.

Diğer Mecmualarda Geçen Şiirleri

Mü'min Paşa ve/veya Ahsenî başlığı taşıyıp mahlasında da Ahsenî ibaresi geçen şiirlere çeşitli mecmualarda rastlamak mümkündür. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonuna Mecmû'a-i Eş'âr adı ve 06 Mil Yz A 2006 numarası ile kayıtlanan şiir mecmuasında, biri Farsça üçü Türkçe olmak üzere Mü'min Paşa adına kayıtlı dört adet gazel bulunmaktadır. Bunlardan biri Kâsımî Mecmuasında geçen şiirle aynıdır. Diğer bir gazelin ilk beyti Hisâlî'nin Metâliü'n-Nezâinde geçmektedir. Şiirlerin buldukları yapraklar şunlardır: 19a, 74a, 75a, 75b. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 3990 numaralı cönkte/mecmuada, Ahsenî Beg başlıklı bir gazel bulunmaktadır. Bu gazel ve buna yazılan nazire gazeller şair hakkında ipuçları barındırmaktadır. Bunun yanı sıra İBB Atatürk Kitaplığındaki Bel Yz K 0007 numaralı şiir mecmuasında da şaire ait bir şiir bulunmaktadır. Bu şiir hem *Kasımî Mecmuası*'nda hem de Ergun'un Abdulkadir Erdoğan'da olduğunu belirttiği mecmuada geçmektedir.

Türk Şairleri'nde ve Konya Halkevi Dergisinde Geçen Şiirleri

Yukarıda da değinildiği üzere, Mü'min Paşa üzerinde ilk bilgiler, Abdulkadir Erdoğan ve Sadettin Nuzhet Ergun'un yazılarında geçmektedir. Ergun, *Türk Şairlerinde* ona ait olduğunu düşündüğü, bir müseddes ve iki gazel/kasideye yer vermiştir. Abdulkadir Erdoğan ise şaire ait bir gazel/kaside ile bir beyit vermiştir. Buna göre bu şiirlerin aynı şiir mecmuasında geçtiği söylenebilir. Makalemizde her iki çalışmada geçen şiirlere yer verilmiştir.

Hisâlî'nin Metâliü'n-Nezâir'indeki Matla Beyitleri

Hisâlî'nin Metâliü'n-Nezâir adlı matla mecmuasında Mü'min Paşa başlıklı üç beyit bulunur (Kaya, 2003: C.1, s. 439; Kalyon, C. 2, s. 220, 385). Bunların ikisi diğer mecmualarda görülen ve ona atfedilen şiirlerinin ilk beyitleriyle uyusmaktadır. Bu şiirler, 16. yüzyıl şairlerine ait nazire beyitlerle

birlikte sunulmuştur. Buna göre Ahsenî'nin, 16. yüzyılın sonunda henüz hayatta olduğuna dair görüş ileri sürülebilir.

b. Mü'min Paşa Kimliği ve Edebî Şahsiyeti

Mü'min Paşa

Mü'min Paşa adlı veya Ahsenî mahlaslı bir şair hakkında tezkirelerde bilgi yoktur. Diğer edebî kaynaklarda da bu adla anılan bir şair hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak şair hakkında ilk bilgilerin Abdulkadir Erdoğan (1937) tarafından sunulduğu görülmektedir. Sadettin Nüzhet Ergun, 1936 yılında yazımına başlanan *Türk Şairleri* kitabında Mü'min Paşa hakkında "Ahsenî" madde başlığında (s. 385-286) 16. yüzyılda yazılan bazı mecmualarda ona ait şiirlerin varlığından hareketle bahsetmektedir. "Bay Abdulkadir Erdoğan'a aid bir mecmuada da Ahsenî namına birkaç şiir kayıtlı" (Ergun, s. 385) ifadeleriyle bu bilgilerin kaynağının Abdulkadir Erdoğan olduğunu vurgulamaktadır.

Abdulkadir Erdoğan, Konya'nın Meram bağları hakkında yazdığı makalesinde (1937) birçok şiire yer verirken Ahsenî mahlasını kullandığını belirttiği Mü'min Paşa'nın da bu bağlamda bir şiirinin olduğunu belirterek şair hakkında değerlendirmelerde bulunup bahse konu şiirin tamamını aktarır. Erdoğan, (1937, s. 425) vermiş olduğu ilk bilgide, onu "on sekizinci asır sonlarında Konya'da bir memuriyet verdiği anlaşılan Mü'min Paşa" olarak tanıtır ve ona ait olduğunu belirttiği bir beyit verir. Beyit şudur:

*Koma elden sebûyi hîç, ayak bas bezmi rindâne
Ki dâim şöhreti bardağılandır şehr-i Konyanın*

Tanıttımdaki "memuriyet verdiği anlaşılan" ibaresinden Mü'min Paşa'nın birilerine görev verdiği mi yoksa kendisine mi görev verildiği tam olarak anlaşılamamaktadır. Ayrıca, örnek olarak verdiği beyit, daha sonra sunduğu şiirden değil farklı bir şiirden alıntılanmış izlenimi vermektedir. Bu durum, onun Konya için kaleme aldığı iki farklı şiirinin olduğu anlamına gelmektedir. Erdoğan, makalesinde şiirlerin ve Mü'min Paşa hakkındaki bilgilerin kaynağı konusunda bilgi vermemiş olup şiirin on beyitlik kısmını sunduğu sayfada (1937; 427) "Konya Beylerbeyi Mü'min Paşa" ibaresini kullanır. Bu bilgilere göre, Mü'min Paşa'nın böyle bir görevi olduğu konusunda bir kaynaktan bilgiye ulaştığı kanısına varılır. *Konya Halkevi Dergisi'nde Yer Alan Halk Bilimine Dair Yazıların İncelenmesi* başlıklı çalışmasında Kılıçaslan, (2019, s. 90, 92-93) Erdoğan'ın makalesindeki bilgileri kullanarak, Mü'min Paşa hakkındaki değerlendirmeleri tekrarlamıştır. Ergun, Mü'min Paşa hakkında verilen bu bilgilere yer vermemiştir. Bu da onun bu bilgilere ihtiyatla yaklaştığı düşündürmektedir. Fakat Konya hakkında yazdığı şiirlerden hareketle onun bir şekilde Konya'da bir süre görev yaptığı ya da bir vesileyle Konya'ya uğradığı izlenimini paylaşan Ergun, şiirin 11 beyitlik kısmını aktarmıştır. Bu şiirlerdeki bilgiler onun dönem itibarıyla Konya veyahut daha yakın bir yerde beylerbeyi olabileceği fikrini kuvvetlendirmektedir. Ancak şairin kimliği noktasında henüz kayda değer bir bilgi

bulunamamıştır. Makalemizin ilerleyen bölümlerinde tamamının verileceği bahse konu şiirin ilk beyti aşağıdaki gibidir.

Hak budur cennet imiş âb ü havâsı Konyanın

Ravza-i rıdvân imiş bildim esâsı Konyanın (Ergun, s. 386; Erdoğan s. 427)

Ergun, tezkirelerde adına rastlamadığını belirttiği Mü'min Paşa'ya ait iki gazel ile bir müseddes örneğini paylaşmıştır. Bu şiirler dışında başka bir şiirden hareketle Mü'min Paşa'nın Mevlevi tarikatına mensup biri olduğu görüşünü ileri sürmüştür (Ergun, s. 386). Fakat bu şiirin “yetişdik” ve “irişdik” şeklinde iki farklı redifinin olmasından dolayı metnin eksik veya ona ait olduğu bilgisinin yanlış olduğu söylenebilir. Ayrıca metinde “Ahsenî” mahlasının bulunmayışı gibi sebeplerden dolayı bu şiirin Mü'min Paşa'ya ait olmaması da muhtemeldir. Metinde, “Mü'min” ibaresi geçmektedir. Mü'min Paşa'nın diğer şiirlerinde hem “Mü'min” hem de “Ahsenî” ibaresinin farklı beyitlerde geçtiği tarafımızdan görülmüştür. Ancak bu şiirin mahlas beytinde “Ahsenî” ifadesinin geçmemesi, şiirin Mü'min mahlaslı başka bir şaire ait olabileceği düşüncesine kapı aralamaktadır. Nihayetinde 16. yüzyılda yaşamış ve şiirlerinde “Mü'min” mahlasını kullanan bir şairden bahsedilmektedir (Köksal 2013; Kayabaşı 1997: 510).

Mü'min Paşa üzerinde Yunus Kaplan'ın (2015) *Türk Şairleri*'ndeki bilgiler bağlamında hazırladığı bir ansiklopedi maddesi bulunmaktadır. Bunlar dışında şiir mecmualarındaki şiirlerinin varlığı hususunda İçli'nin (2018), Babaarslan'ın (2020) ve Doğan ve Gül İlhan'ın (2021) makaleleri bulunmaktadır. Gül İlhan'ın hazırladığı (2019: 42, 176) yüksek lisans tezinde, Mü'min Paşa'ya ait bir nazire şiirden hareketle onun 16. yüzyıl şairleri arasında değerlendirildiği görülmektedir.

Mü'min Paşa hakkında, kaynaklardaki bilginin sınırlı oluşu, kaleme aldığı şiirlere yönelmeyi gerektirmektedir. Bu bağlamda, özellikle nazire şiirleri, yazdığı şiirlerin muhtevaları, ona ait bilgilerin bulunduğu başka şiirler ile bu şiirlerin yer aldığı mecmuaların muhtevaları, şair hakkında değerlendirme imkânı sağlayan önemli verilerdir. İncelememizin bir sonraki bölümünde bu verilere bakılacaktır. Her tespit şair hakkında yeni bir bilgiye ulaşılmış olup bu bilgiler analiz edilerek çeşitli varsayımlarda (hipotezlerde) bulunulmuştur.

Nazire Şiirlerden Hareketle Mü'min Paşa

Nazire, benzer şiir anlamını içine alan bir çatı isimlendirmedir. Bir şiir meclisinde yahut başka zamanlarda beğenilen veyahut önemli olduğu vurgulanan bir şiirin benzerinin hatta daha güzelinin yazılması/söylenmesi nazire şiirin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca, *musammat* olarak değerlendirilen tahmis başta olmak üzere, başka bir şiir üzerine yapılan eklemelerle oluşturulan yeni şiirlerin de nazire şiir olarak değerlendirilmesi mümkündür. Benzer/nazire şiir yazma işi için “tanzir etme” ibaresi

kullanılmaktadır. Nazire şiirler, şairlerin yaşadıkları yılların tespitinde rol oynarlar. Ayrıca şiir sanatı değerlendirmelerinde önemli ipuçları barındırırlar.

Mü'min Paşa'ya ait olduğu belirtilen bazı şiirlerin nazire şiirleri bulunmaktadır. Bunların hangisinin daha önce yazıldıkları kesin olmamakla birlikte, kendisi bir paşa olduğu için onun bulunduğu şiir meclisinde önce bir şiir yazması ardından da şairlerin ona benzer şiir yazmaları pekâlâ mümkündür. Ayrıca onun beğendiği bir şaire ait şiiri tanzir etmesi de olağan ve beklenen bir durumdur. Kâsımî tarafından derlenen, *Sandukatu'l-Maarif* olarak adlandırılan ve nazire şiir mecmuası özelliği barındıran eserde Mü'min Paşa başlıklı gazeller bulunmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu nazire şiirler arasındadır. Şairin, iki şiirinin Nefî'nin şiirlerine nazire olarak değerlendirilmesi mümkündür. Ancak hangisinin daha önce yazıldığı kesin değildir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde yapılacak olan değerlendirmelere bakıldığında, Mü'min Paşa'nın daha erken bir dönemde yaşadığına dair ipuçları barındıran şiirleri de söz konusudur. Kâsımî'nin nazire şiir mecmuasındaki şiirlerin matlaları ile Nefî'nin şiirlerinin matlaları aşağıdaki gibidir:

Mü'min Paşa

Ṭurmaz âdem öldürür bilmez teraḥḥüm neydügin

Añlamaz mı yoḥsa ol zālīm tazallüm neydügin (KM 91b-92a)

Nefî

Gösterürken lebleri luṭf-ı tebeṣṣüm neydügin

Çeşmi kaşd-ı cān ider bilmez teraḥḥüm neydügin (KM 91b-92a)

Sadettin Nüzhet Ergun şiirin tamamını, *Türk Şairleri* kitabında (s. 386) Mü'min Paşa'ya ait olarak belirtmiştir. Ancak Nefî'nin şiirinin ilk beytini mahlastan sonraki beyit olarak eklemiştir. Bu durumda bu beyit müzeyyel olarak geçmektedir. Bu eklemenin Ergun tarafından, sehven yapıldığı tahmin edilmektedir. Şiir *Nefî Divanı*'nda aynen geçmektedir (Akkuş, 1993: 324). Ayrıca İBB Atatürk Kitaplığı Bel Yz K 0007 numaralı şiir mecmuasının 39. yaprağında *Nazire-i Mü'min Paşa* başlığıyla (Doğan ve Gül İlhan 2021; 101; Gül İlhan 2019: s. 264), yan yana görülmektedir. Mü'min Paşa'nın Nefî'ye ait bir diğer şiire nazire şiiri aşağıdadır:

Mü'min Paşa

Kişi gülzāra varur mı mey-i nāb olmayıcaḳ

Ḳızılın mı çıkarur tā ki şarāb olmayıcaḳ (KM, 70a)

Nefî

Yāre derdüm diyemem bezm-i şarāb olmayıcaḳ

Cürmüm ikrār idemem mest-i ḥarāb olmayıcaḳ (KM, 70a)

16. asrın sonunda önemli bir şair olarak yetişen ve 17. asır başında özellikle I. Ahmed ile IV. Murad döneminde yıldızı parlayan Nefî'nin (Selçuk 2013) bu şiirlerine Ahsenî'nin nazire şiir yazmış

olması, ikisinin de aynı dönemlerde yaşadığına dair ipucu mahiyeti taşır. Hatta Ahsenî'nin diğer şiiirlerinde atıfta bulunduğu kişilerin I. Ahmed döneminde yaşamış olması, onunla Nefî'nin iletişiminin bu dönemde başladığına dair önemli bilgiler sunar. *Kâsımî Mecmuası*'nın yazımının 1625 yılına tarihlenmesi de Mü'min Paşa'nın I. Ahmed döneminde yaşadığına dair bilgi vermektedir.

Kâsımî'nin nazire mecmuasında Mü'min Paşa'ya atfedilen bir diğer şiiirin (KM 102a/k) ilk beyti, Hisâlî'nin matlalar nazirelerinden oluşan eserinde (Kalyon, C. 2, s. 385;) aynen geçmektedir. Bu şiiirin varlığı her durumda Ahsenî'nin 17. yüzyılın ilk yarısında veya daha öncesinde yaşadığına dair ipucu taşır. Ayrıca Kâsımî'nin eserinin 1625 yılında tamamlanmış olması zaten yüzyılın başında yaşadığına en önemli ipucudur. Bu şiiirin bulunduğu yerde Bursalı Rızâyî ve Kemal Paşazade'ye atfedilen nazire şiiirler bulunmaktadır. Hisâlî de bu şiiiri beğenmiş ve bir nazire şiiir yazmıştır. Şiiirin ilk beyti aşağıdaki gibidir.

Mü'min Paşa

Bahâr oldı açıldı nâfe-i gül
Meşâm-ı câna irdi bûy-ı sünbül

Mü'min Paşa'nın aşağıdaki şiiirinin yanında Şerî ve Recâî Efendiye ait iki nazire şiiir bulunmaktadır. Recâî'nin 16. yüzyıl şairi olup I. Ahmed döneminde vefat eden şahıs (Aksoyak 2014) olması halinde, Mü'min Paşa ile aynı dönemlerde yaşadığı hatta vefat ettiği söylenebilir. Ayrıca, Ahsenî'nin şiiirindeki “Oynadur âhîr habâbâsâ bizi şevküñ kıomaz / Bâdeveş şer'î müselleşle çü ber-cüş olmuşuz” beytinde geçen “Şer'î” kelimesinin tevriyeli kullanımı halinde, Mü'min Paşa'nın bahse konu şiiiri Şerî Efendi'ye nazire olarak yazdığı düşünülebilir. Nazire şiiirlerin ilk beyitleri aşağıdaki gibidir:

Mü'min Paşa

İçmişüz 'ışkıñ şarâbın mest-i medhüş olmuşuz
'Aqlımız öldürmişüz gâyetde ser-hüş olmuşuz (KM 58b-59a)

Şerî Efendi

Biz ki seyr-i la'l-ı cânân ile medhüş olmuşuz
Şol tenük zarfuz ki bûy-ı meyle bî-hüş olmuşuz (KM 59a)

Recâî Efendi

Ol büt-i tersâ elinden tâ kadeh nüş olmuşuz
Deyr-i ma'nide Berehmen gibi medhüş olmuşuz (KM 59a)

Kâsımî Mecmuası'nda Mü'min Paşaya ait olduğu belirtilen aşağıdaki matla beyit, dönemin şairlerinden Rızâyî ve Levendî'nin nazire şiirleriyle birlikte verilmiştir. Levendî'nin bu yüzyıl şairlerinden biri olup Musullu (Irak çevresi) olması (İçli 2020a) muhtemeldir. Onun bir paşa olan Ahsenî ile bir iletişiminin olması ihtimal dâhilindedir. Matla şiirler aşağıda sunulmuştur.

Mü'min Paşa

Ġamzesi fitnede ābuñ gözi dolābdadur
Dil ü cān almaġa dāyim kaşı ġullābdadur (KM 230a/k)

Levendî

Dili tārāca viren dīdeleri ġābdadur
Emri nāfizdür anuñ arġası mihrābdadur (KM 230a/k)

Mîr Rızâyî

Dil gehi ġamzede geh sünbül-i pertābdadur
Neylesün kim çekeri var ise ġullābdadur (KM 230a/k)

06 Mil Yz A 3990 numaralı cönkte/mecmuada, yk. 103a'da Ahsenî Beg başlıklı ve Ahsenî mahlaslı beş beyitlik bir şiir vardır. Şiirin bulunduğu yerde, aynı redif ve kafiyede iki nazire şiir daha bulunmaktadır. Bunlar İbrahim Nahçıvanî ve Ömri mahlaslı şairlere aittir. Ömri'nin 16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyıl başında yaşamış şairlerden biri olduğu düşünülmektedir. İbrahim Nahçıvanî hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ahsenî'ye ait şiirin ilk beyti aşağıdaki gibidir:

Bü'l-heves olma dilā ġālet-i cām-ı meyi gör
Her ne ġāl oldı ise pîr-i muġāna deygör

Mü'min Paşa'nın kimliği açısından önemli olan nazire şiirlerinden en önemlisi aşağıdaki iki şiirdir. Bunlardan ilk olanı, Mü'min Paşa'ya atfedilen yedi beyitlik şiir, dönemin şairlerinden Hafız Ahmed Paşa ve/veya Hâletî'nin şiirlerine nazire özelliktedir ancak hangisinin daha önce yazdığı bilinmemektedir. Fakat *Haletî Divanı*'nın H. 1012/M.1603 yılında tertip edilmiş olduğu bilgisine (Kaya 2013) ek olarak bu şiirin tertip edilen divanın bu nüshasında bulunmuş olması halinde Mü'min Paşa'nın da bu dönemde yaşadığına dair bilgi verir. Ayrıca Hafız Ahmed Paşa'nın da I. Ahmed dönemi şairlerinden olması (Kılıç, 2013; Köprülü 1997) Mü'min Paşa'nın da aynı yıllarda yaşadığına dair bir ipucu mahiyetindedir. İyi bir şair olan Hafız Ahmed Paşa'nın *Divanı* üzerinde yapılan çalışmalara bakılırsa (Uysal 2010; Tosun 2011) bu şiirin onun *Divanı*'nda olmadığı söylenebilir. Mü'min Paşa'nın şiir örneklerinde Hafız Ahmed Paşa eksenli anlatımlar, her ikisinin aynı yıllarda iletişimlerinin olduğunu gösterme adına önemlidir. Bahse konu şiirler ilerleyen bölümlerde sunulacaktır. Nazire şiirlerin matla beyitleri aşağıda verilmiştir:

Mü'min Paşa

Şükr ü minnet sâfî vü pâkîze-dıldür sînemüz
Semme vechüllâha bakısan gösterür âyînemüz (KM 61b)

Halefî

Ĥamdu li'llâh pâkdür naqş-ı emelden sînemüz
 Şüret-i ümmîdün almaz 'aksini âyînemüz (KM 61a) (Kaya, 2017: 352)

Hazreti Hafız Paşa

Ĥamdu lillâh her kederden pâkdür bu sînemüz
 Her ne şüret zâhir olsa gösterür âyînemüz (KM 61b)

Hisâlî'nin nazire matlalarını derlediği eserinde Mü'min Paşa adına kayıtlı bir beytin yanındaki nazire şiirlerinin ikisi, 16. yüzyıl şairlerinden Mantıkî ve Enisî'ye (Kalyon, C. 2, s. 220) aittir. Mü'min Paşa'ya ait beyit aşağıdaki gibidir:

Mü'min Paşa

Biñ kulağı olsa şad-berg-i gülüñ
 Yine güş itmez fiğânın bülbülüñ

06 Mil Yz A 2006 numaralı şiir mecmuasının 74a yaprağında geçen bir şiirin matla beyti Hisâlî'nin Metâliü'n-Nezâir adlı eserinde (Kaya, C.1, s. 439) nazire beyitler arasında geçmektedir. Şiirleri olan diğer şairler ise Emrî, Alî, Rızâyî, Hisâlî'dir. Şiirin matlaı aşağıdaki gibidir.

Ĥazret-i Mü'min Paşa

Şikeste-dil şınık-ĥâtır yıkık cānum demüm mecbūr
 Füsürde ehl-i diller hep sürür eyyāmı nâ-maĥbūr

Mü'min Paşa için Yazılan Şiirlerden Hareketle Kimliği

Mü'min Paşa'nın yazmış olduğu şiirlerin nazireleri veyahut onun yazdığı şiirlerin benzer şiirler arasında en önemli bilgiyi barındıranı "komaz" redifli olanıdır. *Sandukatu'l-Maarif*'te geçen bu şiirler, Mü'min Paşa'ya sunulmuş veyahut onu övme bağlamında kaleme alınmış izlenimi vermektedir. Bu şiire nazire şiir yazarlar, Bağdatlı Rûhî(59b), Bağdatlı İzâkî (KM 60b), Sabûhî (KM 60a) ve Hilmî (KM 60b) gibi 16. yüzyıl şairleridir. İzâkî ve Hilmî övgü kısmında Mü'min Paşa'yı ismen belirtmekte ve onun şiir meclisi ile ihsanlarından bahsetmektedir. İzâkî'nin şiirinden anlaşıldığına göre İzâkî, belli bir süre de olsa Mü'min Paşa'nın sohbet ve şiir meclislerine katılmıştır.

Hilmî'nin şiirinde Mü'min Paşa'nın dönemin valisi olduğu vurgulanmaktadır. O da İzâkî gibi, Paşa'nın şiir meclislerinde bulunmuş olup ona özlem duymaktadır. Bu durumda, kendisi de iyi bir şair olan Mü'min Paşa'nın bu şairlere hamilik yaptığı söylenebilir. Ancak bu nazireler arasında en ilginç olanı Bağdatlı Rûhî'nin şiiridir. Diğer iki şairin Mü'min Paşa olarak niteleyip övdüğü, ihsan ve hamiliğinden bahsettiği şair, Rûhî'nin şiirinde Osman Paşa olarak zikredilmektedir. Şiirin bu bölümü, Mü'min Paşa'nın, Osman Paşa olabileceğine dair bilgileri barındıran bir ipucu özelliği taşımaktadır. Bahse konu şiirlerin matlaları ve ilgili bölümleri aşağıda verilmiştir:

Mü'min Paşa

Mihnet-i 'aşkuñ gönülde zerrece kuvvet kıomaz
Öldürür âhir beni 'âlemde bu miñnet kıomaz (KM 61a)

İzâkî

Leşker-i 'aşkuñ gönül mülkinde emniyyet kıomaz
Ġamze-i Ġâretgerüñ esbâb-ı cem'ıyyet kıomaz

Ġays-ı tenhâ-gerd-i deşt-i 'aşkam ammâ neyleyin
Şoñbet-i cân-perver-i pâşâyı zi-'izzet kıomaz

Server-i Rüstem-reviş Paşa-yı Mü'min ism ü resm
Kim Ġubâr-ı dergehin âzürde-i zillet kıomaz (İçli, 2020: 785-786)

Hilmî

Câm-ı la'lüñ sâkıyâ şahbâda germiyyet kıomaz
La'l u yâķûta lebüñ ma'cünı keyfiyyet kıomaz

İsterem faķr u fenâ iķlîmine 'azm eyleyem
Vâli-i şâhib-dil ü paşa-yı zî-himmet kıomaz

Ġazret-i Paşa-yı 'âdil Mü'min-i pâkîze-dil
Kim Ġulın hergiz esîr-i zillet ü miñnet kıomaz

Bağdatlı Rûhî

Bâr-ı 'aşķ-ı yâr cism-i zârda tâķat kıomaz
Kâküli endîşesi ħâtırda cem'ıyyet kıomaz

Rûñyâ bir Ġün irersin menzil-i maķşûda kim

Rāh-ı miḥnetde seni paşa-yı zî-himmet kıomaz

Ḥazret-i ‘Osmān Paşa kim gedā-yı dergehi

Ġayra muḥtāc eylemez dil-beste-i miḥnet kıomaz (Ak 2001: 628-629)

Mü’min Paşa Feraġî Osman Paşa mı?

Baġdatlı Rûhî’nin ilgili şiirindeki bilgiler ve İzâkî ile Hilmî’nin şiirlerindeki atıflardan hareketle Mü’min Paşa’nın, Osman Paşa olabileceği üzerinde yoğunlaşma gereği duyulmuştur. Ancak kesin bilgiye ulaşmak için bu yüzyılda yaşamış ve bu coğrafyada görevlerde bulunmuş olan Osman Paşa’lar üzerinde detaylı ve ayırıcı çalışmalar yapılmalıdır.

16 ve 17. yüzyılda varlığı bilinen ve Osman adıyla ünlenen birçok Osmanlı Paşası vardır. Bunların bazıları birbirine yakın yıllarda aynı coğrafyalarda görev almıştır. Bunların bir kısmı, başta Anadolu’nun doğusu olmak üzere, Kuzey Anadolu, Kafkaslar; Gürcistan, Azerbaycan, İran, Irak ve Suriye gibi Ortadoğu coğrafyasında valilik ve beylerbeylik unvanlarıyla görev yapmıştır. Mehmed Süreyya, kısa adı *Sicill-i Osmani* olan eserinin 3. cildinde (1311, s. 415-452) bu şahıslar hakkında geniş bilgi sunmuştur. Bu paşalar için görev yaptıkları süre zarfında yazılan birçok şiir ve bilgi yazıları söz konusudur. Ancak bu şiirlerin hangi Osman Paşa özelinde yazıldığı bilgisi çoğu zaman birbirine karıştırılmaktadır. Çünkü bazılarının görev yerleri aynı veya yakın coğrafyalardır. Ancak şairlerin ölüm yılları, yaşadıkları yıllar ve yazdıkları metinlerin muhtevalarından hareketle hangi Paşa için yazıldıkları bilgisine ulaşılabilir. Yaptığımız uzun tetkikler sonucunda, bu yüzyılda yaşamış ve Baġdatlı Rûhî, Hafız Ahmed Paşa ile iletişimi olabilecek kişinin Ferâġî olarak anılan Osman Paşa olabileceği üzerinde durulmuştur. *Sicill-i Osmani*’de Osman Paşa için verilen bilgilere göre, asıl adının Abdülbaki olduğu, Beyzâde olarak tanındığı ve Koca Osman olarak bilindiği görülmektedir. Mehmed Süreyya onu şöyle tanıtmaktadır:

“*Osman Ferâġî Paşa, Abdülbaki Begzâde, Koca, “Hâce Hısmı” denmesi Hâce Sadeddin Efendiye olan karabetindedir. Bi’t-tefeyyüz Trablusşam Defterdârı olup 999 da İcel mutasarrıfı, sonra Gence muhafızı oldu. 1004’de azl olındı. 1006’da Şirvan, 1007’de Sivas Valisi oldu. Ba’dehu 1013’de Diyarbekir ve o sene Şâm valisi oldu. 1014’de harbde fevt oldu. Şairdir”.*

Bu bilgiler ışığında, Ferâġî Osman Paşa’nın birçok valilik görevinde bulunan bir görevli ayrıca sanatı iyi olan bir şair olduğu anlaşılmaktadır. *Sicill-i Osmani*’de belirtilmeyen başka görevlerinin olması da muhtemeldir. Ayrıca “Hâce Hısmı” olarak anılmasının onun dönemin önemli kişisi Hoca Sadettin Efendi’ye olan yakınlığından kaynaklandığı belirtilmektedir. *Baġdatlı Rûhî Divanı*’nın detaylı bir incelemesi sonucunda, bahse konu Osman Paşa ile Ferâġî Osman Paşa’nın bilgilerinin uyduğu görülmektedir. Buna ek olarak dönemin önemli bir şairi olan Süheylî’nin şiirlerinde adı geçen paşanın Feraġî Osman Paşa olduğu anlaşılmaktadır.

Bağdatlı Rûhî Divanı nda (Ak, 2001), Osman Paşa adına yazılmış birçok manzume bulunmaktadır. Bunların bir kısmı, onun Şirvan ve Şam Valisi oluşu üzerine kaleme alınmış metinlerdir. Bir kısım şiirin başlığında ve içeriğinde Osman Paşa hakkında yazılan bu manzumelerde Paşa'nın övüldüğü görülür. Bunlardan bazısının başlığı ile önemli beyitleri aşağıda sunulmuştur. Amacımız, Ruhî'nin, Osman Paşa ile olan münasebeti ve Paşa'nın yaşadığı yılların tespitidir. Bağdatlı Ruhî'nin Şam'da iken yazmış olduğu meşhur terki-bendinin başlığında H. 1014 yılı ibaresinden hareketle onun bu yıllarda Şam'da olduğu söylenebilir. Rûhî'nin Osman Paşa'nın Şam valisi oluşu üzerine yazdığı şiirden de onun henüz Şam'da olduğu anlaşılmaktadır. Bu da bahse konu Paşa'nın bu dönemde, şairle aynı yıllarda yaşadığı anlamına gelebilir. Ruhî'nin Basra'ya gönderdiği bir mektubunda Osman Paşa'nın adı geçmektedir. Bu bilgi, Osman Paşa'nın bir dönem Basra'da görev yaptığını işaret etmektedir (Ak, 2001, s. 155).

Rûhî Divanı'ndaki “Kaside-i Ma’at-Tarih Baz Der Şân-ı Hazret-i Osman Paşa Dâme İkbaluhu” başlıklı şiir, onun Şirvan Valisi oluşu üzerine kaleme alınmış bir metindir.

Ey ehl-i Şirvân şâd olun kim oldı sâhib-hükümünüz
Bir mâlik-i ikbâl kim adlile olmuşdur benâm

Osman Paşa kim anun yümn-i kudumî eyledi
Şirvanı reşk-i ravza-i işretgeh-i dârü's-selâm (Ak, 2001: s. 239)

Bağdatlı Rûhî Divanı 'nda geçen “Mezbur Hazret-i Osman Paşaya Tarihdür”, (Ak, 2021, s. 240) “Tarih-i Nişîmen-i Ali ki Osman Paşa der-ülke-i şerhi binâ kerde Mahalli ki Vâli-i Şirvân bud der Tarih” (Ak, 2001, s. 277) başlıklı şiirler de Osman Paşa için kaleme alınmışlardır. Şairin, Şirvan Hâkimi/Valisi Osman Paşa adına yazdığı başka bir kasidede (Ak, 2001, s. 82-84) onun hamiliğini/korumasını istediği anlaşılmaktadır. Bu bilgilere göre Osman Paşa'nın iyi bir şair olduğuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Ruhî'nin onu övdüğü kısımdan beyitler aşağıdaki gibidir:

Ki anun gibi bir destgir-i ehl-i kelâm
Ki anun gibi bir münşi-i dakik-hayal

Ki anun gibi bir şâir-i latif-suhan
Ki anun gibi bir feyz-bahş-ı ehl-i kemâl

Rûhî, Osman Paşa için bir müseddes kaleme almıştır. (Ak, 2001, s. 216-217) Bu şiirde, onun Celâlî isyanlarında çektiği zorluklar ve mücadelecî ruhu aktarılmaktadır. Paşa'nın esir düşmesi (Ak, 2001, s. 77-79) ve esaretten kurtuluşu (Ak, 2001, s. 80-82) üzerine de Rûhî'nin yazdığı iki manzumesi vardır. Osman Paşa için yazılan bir diğer şiir, *medhiye* bağlamında bir kasidedir (Ak, 2001, s. 87-88). Yine “Der-şân-ı Hazret-i Osman Paşa ki Defa-i Saniye Mîr-i Mirân-ı Şâm şud” başlıklı kasidesinde (Ak, 2001, s. 85-87) onun ikinci defa “Mir-i mirân” vali oluşu belirtilmiştir.

Rûhî'nin Osman Paşa'ya ait olan bir beyti kendi şiirinde mütekerrir olarak kullandığı bir manzumesi vardır. (Ak, 2001, s. 210-211) Bu da Osman Paşa'nın iyi bir şair olduğu, Rûhî'nin de onu beğendiği anlamına gelmektedir. Bahse konu beyit aşağıdaki gibidir:

Köhne âlem yenilendi yine nevrüz oldu

Gül gibi sâgar-ı mey encümen-efrûz oldu

Osman Paşa'nın Hac Emiri oluşu üzerine (Ak, 2001, s. 88-89) kaleme alınan kasidede Paşanın övgüsü, onun Şâm'dan Kâbe'ye doğru yolculuğuna dair açıklamalar yapılmıştır. Şiirden bazı dizeler aşağıda verilmiştir.

Ya kim bedr olmuş meh-i kâmil mi çıkmış Şâmdan

Mahmil-i dâd-ı nevrü-i Kâbe-i ulyâmıdır

Hazret-i Osman Paşa-yı celilül-kadr kim

Adl ü dâd ile tutan afakı şimdi nâmıdır

16. asır şairlerinden Süheylî'nin de birçok şiirinde Osman Paşa'dan bahsettiği görülmektedir. Bir şiirinde Gazi Osman Paşa başlığıyla, H. 1014'te (M. 1605-6) paşanın şahsına yazdığı 3. müseddesinde onun henüz yaşadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca onun Şâm valiliği, Şirvan ve Gürcistan ile olan bağı aktarılmıştır. Şiirin sonunda Süheylî, Paşa'nın henüz yaşadığı ve kendisinin ona halini arz etmek için şiiri yazdığı ifadeleri görülmektedir (Harmancı, 2017). Şiirin başlığı şöyledir: “Bu tesdîsün matla’-ı garrâsı Veysî Çelebinüñdür iş’âr olunup âsaf-ı Cem-himem merhûm şehîd sa’îd ‘Alî Efendi hısmı ‘Osmân Paşa-yı Gâzî hazretine dinmişdür”

Süheylî'nin 29. kasidesindeki “Mâ-sadak sâhibü's-seyf ve'l-kalem mahdûm-ı celilü'l-himem cemîlü'sşiyem A'mâ Hâce Efendi hısmı ‘Osmân Paşa hazretler[ine] irsâl olunan kasîdedür” başlığın “Hâce Efendi Hısmı” ibaresi Ferâğî Osman Paşa için kullanılan bir tabirdir. Süheylî Divanındaki 31. Kasidenin başlığına göre Hâce Hısmı olup Tebriz'de Şehid olan Osman Paşa, Şam valisi olduğunda, bu şiirin onun hakkında yazıldığı anlaşılmaktadır. Başlık şu şekildedir: “Fünûn-ı şecâ'at ü keremde ferîd-i 'âlem ve sunûf-ı a'tâf ü hüsn-i şiyemde müselle-i 'âlem olan Hâce hısmı ‘Osmân Paşa ki Tebrîz'de şehîd olmuşdur vâlî-i Şâm oldukda dinmişdür”

İncelememizde hem Rûhî hem de Süheylî'ye ait bilgileri değerlendirmemiz, bahse konu Osman Paşa'nın Mehmed Süreyya'nın tanıttığı kişi ile uyuşması eksenindedir. Koca Abdalbaki Ferâğî Osman Paşa'nın Mü'min Paşa olması halinde, onun 1605 -1606 yılında vefat ettiği/şehit olduğu bilgisine ulaşılır. Bu durumda, onun Hafız Ahmed Paşa ile olan iletişimin de Sultan I. Ahmed dönemine denk geldiği söylenebilir. Bu konuda varılacak sonuç; Ferâğî Osman Paşa, Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinde tanıttığı ve bahsettiği kişi olabilir. “Komaz” redifli şiirde övdüğü kişinin de bu kişi olması kuvvetle muhtemeldir. İzâkî ve Hilmî'nin şiirlerinde bahsettiği Mü'min Paşa, Bağdatlı Rûhî'nin adını andığı Osman Paşa ile aynı kişi ise Mü'min Paşa'nın kimliğine ulaşılmış olur.

Ferâğî Osman Paşa ve Ferağî Mahlaslı Şairler

Ferâğî Osman Paşa, şiir tezkirelerinde kendisinden bahsedilen bir şairdir. Tezkirelerde onun hakkında verilen bilgilerle *Sicill-i Osmanî*'de geçen bilgiler birbirine yakındır. Riyâzî'nin *Riyazü's-Şuarâ*'sında *Ferâğî-i Diğêr* madde başında aşağıdaki bilgilerle tanıtılmış olup ona ait olduğu belirtilen bir şiir verilmiştir. “Sultân Murâd hâcesi Sa'dü'd-dîn Efendi'nün hîşâvendi 'Osmân Paşa'dur, ki Şâm'da mesned-nîşîn-i mîr-i mîrânî olmuşdu. Bu beyt anuñdur. Şi'r: Gülşenî dervîşidür gül gonçelerdür Mevlevî/Bülbül-i hoş-hân okur geh Ma'nevî geh Mesnevî. Biñ on dörtde Kızılbaş seferinde şehîd oldu” (Açıkgöz, 2017: s. 254-255).

Bir diğêr tezkire olan *Rıza Tezkiresi*'nde Firâğî madde başı ile verilen şair hakkında aynı şiir örneğiyle birlikte aşağıdaki bilgiler verilmiştir: ‘Osmân Paşa'dur. Şâm-ı şerîf-encâmıda mîr-i mirân olmuşdu Tab'ı bî-halel ve eşârı muhayyeldür. Biñ on dörtde ‘Acem ser-haddinde fevt oldu (Zavotçu, 2017, s. 187).

Tezkirelerdeki bu bilgilere göre, onun şiirleri muhayyeldir. İmgelerle bezenmiş bu şiirlerinde şiir sanatı noktasında bir eksiklik ve kusur yoktur. Her iki tezkirede ona ait aynı şiir örneği sunulmuştur. Başka şiirlerinin olmayışı ayrıca verilen örneğin şiire ait ilk beyit olmasından dolayı Osman Paşa'nın şiirinde kullandığı mahlas hakkında elimizde net bir bilgi yoktur. Buna rağmen bu iki tezkire eksenli bir ansiklopedi maddesi hazırlayan Şerife Ördek “Ferâğî mahlasıyla şiirler yazdı” (2014) bilgisini paylaşır.

Kaynaklarda bu şiir eksenli yapılan araştırmalar sonucunda Hisâlî'nin *Metâliü'n-Nezâir*'inde benzer şiirlerin varlığı gözlemlenmiştir. Nazire şiir yazarlar arasında, Nefî, Nâdirî, Gınayî ve Kesbî gibi şairler vardır. Ancak Azmîzâde Halefî'ye atfedilen şiir araştırmalarımıza göre onun divanında yoktur. Şiir ona ait olmayıp dönemin bir başka şairi olan Gülşenî Hâletî'ye ait olabilir. Fakat Azmîzade'nin divanına girmeyen bir şiiri olması da mümkündür. Şiir aşağıda verilmiştir.

Şevk-i Mevlânâ ile olsam 'aceb mi Mevlevî

Rûz u şeb vird-i zebânumdur kitâb-ı Meşnevî (Azmîzade Halefî) (Kalyon, C2, s. 1414)

Klâsik Türk edebiyatında Ferâğî mahlasıyla şiirleri bulunan iki şairden bahsedilmektedir. Bunlardan Edirneli olan şairin Nevâyî tarzını benimsediği, güzel şiirlerinin olduğu, H. 1014 (M. 1605) yılında vefat ettiğine dair bilgiler (Solmaz 2018: 248; Açıkgöz 2017: 254) mevcuttur. Şiirlerinin ilk/matla beyitlerden örnekler sunan tezkireci Ahdî, onun mahlası hakkında bilgi vermemiş olup görevlerinden feragat etmesi bağlamında değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu şahsın Osman Ferağî Paşa ile benzerliği ölüm tarihleridir. Ancak Ahdî'nin ölüm yılı hakkında bilgi sahibi olduğu birisinin yaptığı paşalık ve valilik gibi görevlerini yazması da beklenirdi. Kesin olmamakla birlikte bu kişinin Osman Paşa dışında başka birisi olduğu söylenebilir. Ancak Nevâyî tarzına yakın şiirler yazmış olması, Mü'min Paşa ile benzerlik gösteren bir özelliğidir. Ferağî'nin şiir örnekleri Riyazî'nin (Solmaz, 2018: 248; Açıkgöz 2017: 254) tezkiresinde ve Hisâlî'nin nazire beyitler mecmuasında da geçmekte olup birçoğu birbiriyle uyuşmaktadır. (Kaya: 631; Kalyon 526, 597). *Zübdetü'l-Eşâr*'da

(Kayabaşı 1997: 438) Sünbül Memi olarak anılan ve şiirinden bir beyit örnek sunulan ikinci bir Ferâğî daha bulunmaktadır.

Şiirlerinin Muhtevâsından Hareketle Mü'min Paşa'nın Kimliği

Ergun ve Erdoğan'ın, Mü'min Paşa'ya ait olarak verdikleri “Konyanun” redifli şiirin muhtevâsına bakıldığında onun Konya'yı sevdiği, belli bir süreliğine olsa burada veya çevresel olarak yakınında bir yerde bulunduğu işaretidir. Şiirin aşağıdaki beytine bakıldığında onun Konya ve çevresi ile bir yönetim ilişkisi olmuş olabilir. Dizelerden anlaşıldığına göre şair, Allah'ın ona yaşam verdiği sürece kendisinin de burada yönetim noktasında adaletli davranacağını ifade etmektedir. Böylece Konya şehrinin ünü ile bu adaletin tüm dünyada ses getireceğini düşünmektedir. Bu şiir, Ahsenî'nin Konya ile olan bağına belirtmesi bakımından önemlidir:

Ḥaḡ virürse cān şu deñlü adl ü dād idem dilā

‘Ālemi tuta ḡamu ‘adl ü şadāsı Ḳonyanuñ

06 Mil Yz A 3990 numaralı şiir mecmuasında Ahsenî Beg başlıklı ve mahlasında da Ahsenî ibaresi geçen bir şiir ve yanında bulunan aynı yüzyılda yaşamış Ömrî gibi şairlerin nazire şiirlerinin içeriğinde Gülşenî dergâhı, tasavvuf ve tarikat gibi hususlar geçmektedir. Şiirin Mü'min Paşa'ya ait olması durumunda, onun Gülşenî tekkesini övdüğü anlaşılmaktadır. Sadece bir şiirden hareketle onun hangi tarikat ve tasavvuf çevresine bağlı olduğuyla ilgili yorum yapmak güç olsa da bu bilginin şair hakkında yapılacak olan değerlendirmelerde bir öneminin olduğu vurgulanabilir:

Ḥayy ola dersen eger mürde dilüñ Aḡsenīyā

Gülşenī zümresinüñ bezmine gel ya ḡayı gör

Mü'min Paşa'ya atfedilen şiire ait aşağıdaki beyit Konya ve Mevlâna ile ilgilidir. Dizelerde, Mevlana'nın makamını ziyaret etmek gerektiği oranın izzet zirvesinin eşiği olmasına bağlanır. Böyle bir makamı barındıran Konya da bundan dolayı önemlidir. Şiir eğer Ahsenî mahlası taşıyan Mü'min Paşa'ya aitse onun kesin olmamakla birlikte Mevleviliğine atıf yapılabileceği Ergun tarafından dile getirilmektedir. Ancak, Mevlevi olmayanların dahi Mevlana'yı sevebileceği ve onun makamını ziyaret edebileceği bir vakıdır. Fakat küçük bir ihtimal de olsa bu beyitler böyle bir duruma kapı aralamaktadır:

Āsitān-ı ḡazret-i Mollā-yı Rūmī revm ile (eyle)

Āsitān-ı evc-i ‘izzetdür yuvası Ḳonyanuñ¹

Ahsenî'nin “bulmadum” redifli kasidesinde dönemin önemli şairlerinden Şeyhülislam Yahya'dan bahsedildiği görülmektedir. Şiirde adı Yahya olup İmran evladı olan şahsiyete atıf bağlamında, bu kişinin Zekeriya oğlu Yahya olduğu ipuçları vardır. Şiirde eleştirel bağlamda

¹ Bu beyit Abdulkadir Erdoğan'ın makalesinde yoktur.

olumsuzluklar, toplumun içinde bulunduğu durum ve bireylerin duruşu betimlenir. Mü'min Paşa (Ahsenî) tüm olumsuzlukların karşısında faydalı ve önemli bir kişiliğe rastladığını belirterek onu tanıtmaktadır. Bu tanıtımda Yahyâ'nın şahsiyeti, ilmi ve şairliği vurgulanır. Ancak onu övgüde yetersiz kaldığını, anlatabildiğinden daha çok değerli bir şair olduğunu ve ona benzer bir şairin olmadığını ısrarla belirtmektedir. Bunun yanı sıra, Ahsenî'nin Şeyhülislam Yahya'dan bahsetmesi, onu tanıdığı, ona değer verdiği, en azından belli bir süre aynı yıllarda yaşadıklarına dair bilgileri de barındırmaktadır. Kasideden bazı beyitler aşağıda sunulmuştur.

Nāmı **Yahyâ** dāniş ü faẓl ile memdūh-ı cihân
Ma'rifet mülkinde böyle mîr ü hâkân bulmadum

Ma'rifet bir şem'-i kâfūrî cemālî pertevi
Tavr-ı idrâk üzre böyle İbni 'İmrân bulmadum

Yazmağ için hüsni ü hulkın vaşf u medhîn kilki-dil
Dilber ağzı tek devât-ı şekker-efşân bulmadum

Zübde-i ehl-i suhân 'İsî-nefes Mûsî-keleâm
Nazmı gibi naşş-ı kâtı' tîğ-i bürrân bulmadum

Fikr ile gezdüm Bedeşşân-ı kemâle dek kamu
Şi'r-i pâki gibi hîç la'l-i Bedeşşân bulmadum

Esb-i tab'um çok uzak yerden gelür süstlüğü var
Anuñ için medhî meydânında cevlan bulmadum

3.ŞİİRLERİ

İncelememizin bu bölümünde Mü'min Paşa'ya ait olduğu belirtilen başta *Kâsımî Mecmuası* olmak üzere diğer mecmualarda ve daha önce tespit edilen önceki çalışmalarda bulunan şiirleri sunulmuştur. İlk olarak *Kâsımî Mecmuası*'ndaki şiirleri yaprak numarasına göre sunulacaktır. Ardından diğer mecmualar ve diğer şiirleri buldukları mecmuanın yaprak numarasına göre verilecektir.

A. Kâsımî Mecmuasındaki (KM) Şiirleri

1. **Başlık: Mü'min Paşa, Gazel, 5 Beyit, K.M. 34a**

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Felegüñ mihr ü mehi var ise ger

Dilberüñ yok mı üzareyni meger

Sūz-ı aşkuñla didüm yandı yürek
Didi şaķın dime bu sözi diger

Tizledüm yāri öpem h̄in-i vişāl
Didi ivme şuya mı düşdi şeker

Añamaz kimse anı minnet ile
Ger añarsa anı s̄im ü zer añar

Hüner atına bugün **Aḥsenīyā**
Kimse uzmadı senün gibi eyer

2. **Başlık: Mü'min Paşa, Gazel, 7 Beyit, K.M. 58b-59a**

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

İçmişüz 'ışkuñ şarābın mest-i medhūş olmuşuz
'Aqlımız öldürmişüz ğāyetde ser-hōş olmuşuz

Ḥayli demdür ğār-ı 'ışkun toprağın yaşdanuruz
Şoḥbet-i Aşḥāb-ı Kehfüñ sırrına tuş olmuşuz

Ḥankāh-ı vaḥdetün cārüb-keş ābdālıyuz
Geçmişüz tāc u kabādan bir nemed-pūş olmuşuz

Vardur eyva'llāhumuz p̄ir-i muğānuñ pendine
Ehl-i sözüñ dür sözine çok şadef-ğūş olmuşuz

Gün gibi şimdengirü toğsa olur seyyāremüz
Şām-ı ğamda zūlf-i hicrānuñla hem-dūş olmuşuz

Oynadur āḥir ḥabābāsā bizi şevküñ komaz
Bādeveş şer'i müşelleşle çü ber-cūş olmuşuz

Siz şafāda **Aḥsenī** dā'im olun yārān ile
Ġam degüldür biz eger nā-hōş u ger hōş olmuşuz

3. *Başlık: Mü'min Paşa, Gazel, 7 Beyit, K.M. 60a*

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Mihnet-i aşkuñ gönülde zerrece kuvvet kıomaz

Öldürür āhir beni 'ālemde bu miḥnet kıomaz

Hāk-i pāk-i pāyine yüz sürmege sa'y it dilā

Menzil-i makşūda iletür ādemi himmet kıomaz

Keşret-i naqd-i ğamuñ 'add eylesem her dem nola

Bī-tekellüf söyledür māl ıssını rāhat kıomaz

Devlet-i dünyā için tül-ı emel çekmek neden

Қanda ise ādemi elbet bulur kısmet kıomaz

Қaңkı dilde gelse kıonsa kıāfile-sālār-ı 'ışk

Zāhir ü bāḫın aña bir nesneye minnet kıomaz

Bārgāh-ı şāh-ı aşkuñ kıulluğın elden kıoma

Bu meşeldür kim ayakda kimse[y]i hıdmet kıomaz

Tekye-i vaḫdetde pīr-i aşka hıdmet eyleyen

Aḫsenī gibi gönülde zerrece keşret kıomaz

4. *Başlık: Mü'min Paşa, Gazel, 5 Beyit, K.M. 61a*

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

Қadüñveş ey boyı tūbā şanevberde kıyām olmaz

Olur kıāmet velī refitār ile hergiz hırām olmaz

Gerekmez her ne deñlü medḫ iderse cenneti vā'iz

Baña kuyuñ gibi cānā bugün dārü's-selām olmaz

İşigi taşını yaşıdanmayan şubḫ u mesā ey dil

Ṭariķinde o bī-devlet muқarrer müstedām olmaz

Ḥayāl itdüm kenār itmek o sīm-endāmı minnetle

Didi iқdām-ı bī-naқdı gider bu fikr-i ḥām olmaz

Şafâ miftâhı nâ-peydâ kilîd-i ğam ise muhkem
Odur kim **Ahşeni** dâ'im açılmaz şâd-kâm olmaz

5. **Başlık: Mü'min Paşa, Gazel, 7 Beyit, K.M. 61b**

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Şükr ü minnet sâfî vü pâkîze-dildür sînemüz
Şemme vechüllâha bakşan gösterür âyînemüz

Pâdişâh-ı milk-i 'uzlet hâtem-i 'ahdüz bugün
Künc-i dilde genc-i eşkiyle tolu gencînemüz

Gösterür bir demde ammâ gelse biñ dürlü hayâl
Zarf-ı fânûs-ı ma'ânî hırka-i peşmînemüz

Üştür-i ser-mest-i 'ışkuz bâr-ı mihnet yüklüyüz
Ġayra giçmezse giçer saña raķîbâ kînemüz

Yağma-i hicrân-ı hemdür şâm-ı ğamda yirümüz
Farķ olunmazsa nola ger şenbe vü âdînemüz

Lemha-i hüsn-i cihân-tâbuñ var iken serverâ
Şu'le-i âyîne-i mihr-i felek şevķi nemüz

Şöyle bir inşâfı yok zâlim olupdur göñlümüz
Ġandedür bir dem dimez ol **Ahşeni** dîrînemüz

6. **Başlık: Mü'min Paşa, Gazel, 5 Beyit, K.M. 70a**

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Kişi gülzâra varur mı mey-i nâb olmayıcaķ
Ġızılın mı çıkarur tâ ki şarâb olmayıcaķ

Ne kadar Kâ'be evin vâ'iz ögerse öğsün
Çıkmazuz meygededen mest-i harâb olmayıcaķ

Kişi âdem mi şanur kendüyi 'âlemde meger
Âteş-i fakr ile ğurbetde kebâb olmayıcağ

Beñzer dermiş gül-i ra'nâ özeni ruğlarına
Ne diyem ol yüzi açukda hicâb olmayıcağ

Virme her şâhed-i bâzâra gönül **Aḥseni**yâ
Sevmezüz bir güzeli 'âlî-cenâb olmayıcağ

7. **Başlık: Mü'min Paşa, Gazel, 5 Beyit, K.M. 91b-92a**

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ṭurmaz âdem öldürür bilmez teraḥḥüm neydügin
Añlamaz mı yoḥsa ol zâlim tazallüm neydügin

Ḥalka-i zülf-i siyâhın almasun gerdânına
Bilmeyen tîmâr-ı zehr-i mâr ü kejdüm neydügin

'İşk elinden mest ü hüşyâr olmayan añlar mı hiç
Bâde-i câm-ı ledünle ḥâlet-i Cem neydügin

Varayın yarüñ ser-i küyında nâlân olayın
Bülbül-i şürîdeler görsün terennüm neydügin

Gülmez açılmaz dime ey **Aḥseni** ol gül-'izâr
Ġoncatur daḥi henüz bilmez tebessüm neydügin

8. **Başlık: Mü'min Paşa, Gazel, 5 Beyit, K.M. 100a/k**

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Kim ki ağzuñla miyânuñ sırrına zaḥmet çeker
Zerre zaḥmet çekmesün oyuk boyuk mihnet çeker

Tîr-i ğamzeñ cânuma şol deñlü işler geçdi kim
Kaşlaruñ yayına kurbân olmağa minnet çeker

Âh-ı 'âşık dir isen fark-ı sipihr üzre n'ider
Cümleden şevküñle üstün olmağı ğayret çeker

Dāyimā Ferhādveş şüret-perest olup gönül
Bî-sütün-ı cāna hüsnüñ naqşını şüret çeker

Tā ezelden bu muḳannendür cihānda **Aḫsenî**
Cāhilān zevḳ ü şafāda ‘āqilān miḫnet çeker

9. Başlık: Mü'min Paşa, Gazel, 5 Beyit, K.M. 101b/k

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

Nedür ol şivesi çok kâmeti bālā nedür ol

Nedür ol mīvesi ḫōş la'lı muşaffā nedür ol

Nedür ol kākül-i pür-çin ü mu'anber nedür ol

Nedür ol sünbülü çok gülşen-i ra'nā nedür ol

Nedür ol emti'a-i ḫüsn-i firāvān nedür ol

Nedür ol āteşe-i çehre-i zībā nedür ol

Nedür ol penbe cesed ü ince miyān

Nedür ol sâ'id-i sīmīn ü mücellā nedür ol

Nedür ol āḫiri yok şām-ı firāvān **Aḫsenîyā**

Nedür ol miḫneti çok rüz-ı temāşā nedür ol

10. Başlık: Mü'min Paşa, Gazel, 7 Beyit, K.M. 102a/k

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Bahār oldı açıldı nāfe-i gül

Meşām-ı cāna irdi büy-ı sünbül

Ḳovıqlarda öten mürgān sesinden

Düşüpdür gülşen içre ḫayli ḡulgul

Gülistān müşkilin faşl itmek için

Bahāristān oḳur gülşende bülbül

Şabā gelmiş Ḥotenden bāğa şaḫne

Gerekdür şāh-ı gül için yasavul

Ḥaṭ u ḥāliyle zülfi yüze çıkmış
Gerek oyna gerek ağla gerek gül

Giçen ḥāli giçen günlerde şorma
Şükür kim şimdi ḥāşıl hep taḥammül

Bu günler **Aḥsenī** sultān-ı vaḳtuz
Gedā itmez bu dem şāha tenezzül

11. Başlık: Hazret-i Mü'min Paşa, Kaside/23 Beyit, K.M. 164b-165a

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

Çekilen zahmeti ḳo miḥnet-i nā-dāna ne borç
Minnet-i dūn u denī ḡayret-i aḳrāna ne borç

2 Heves-i manşıb ile zīver-i dūnyāya düşüp
Ġam u zillet ne belā rif'at u 'unvāna ne borç

3 Şadr-ı devletde ola raḡbet ile cāhil-i dūn
Baña yitmez mi bu ḡam ṭa'ne-i yārāna ne borç

4 Nā-tamām olsa işim 'ālem-i fānīde benüm
Ḥazele raḡbet-i tām üzre emīrāna ne borç

5 Saltanat menziline lāf u güzāf ile geçüp
Ser-firāz ola gedā öyküne sultāna ne borç

6 Cür'āveş ḥāke şalup topraḡa best ide bizi
Oḳ gibi ḳavs-i felek hem ata yabana ne borç

7 Nice biñ sa'y ile cem'eyledüḡüñ māl ü menāl
Heves-i vuşlat ile şarf ola oḡlana ne borç

8 Sözüñi bir ḳara geçmez pūla çün almayalar
Bī-muḥaşşal yazıla defter-i efsāna ne borç

- 9 Āhiri çün ki fenā bulsa gerek cism-i za'if
Bī-tereddüd çekilen nekbet ü hüsranā ne borç
- 10 Yalñuz bir gam-ı aşk olsa ne gam **Ahsenīyā**
Bir alay ehl-i mecāzī sözi yalana ne borç
- 11 Şu'arā hayline server iken ol Āşaf-ı cūd
Ġayrılar medhi ile girmege meydāna ne borç
- 12 Aħmedel'lāhu te'ālā hele yok mişli anuñ
Nağ'-ı 'ālemde niçün olmaya ferzāna ne borç
- 13 Çün olur dāver-i hem-nām-ı şehensāh-ı cihān
Öyküne kendüye her Āşaf-ı ezmāna ne borç
- 14 Āşaf olsa yaraşur ol şehe Cemşid ü Kubād
Der-i derbānına kul olmaya Hākana ne borç
- 15 Hāfız-ı mülk-i şehā ya'nī ki Hāfız Paşa
Vaşf olunmaz keremi çünki bu hezyana ne borç
- 16 İrem-i hüsnine mānend olımaz huld-ı berin
Harem-i Ka'be nedür Ravza-i Rıdvāna ne borç
- 17 Kaatre-i luğf-ı Fırat içre yine Ġayrı Fırat
Leb-i la'linden öte çeşme-i hayvāna ne borç
- 18 Gülbin-i bāğ-ı İrem boyı nağl-ı nükhet-i gül
Tolaşa ol hağ-ı ruhsār-ı gül-efşāna ne borç
- 19 Haddini bilmeyeler hağına el dil qaralar
Şad-zebān şāne ile zülf-i perişāna ne borç
- 20 Ruħı üzre görinen hāline beñzeş olamaz
Tıtalum gökde imiş hindü-yı Keyvāna ne borç
- 21 Reh-i 'ışkında anuñ gele geçe virmeye ser

Böyle bir ādama ādam diyen insāna ne borç

- 22 Aña beş vaçtde du‘ā itmege çün Mü‘mine borç
Andan ayruya aña luř ile ihsāna ne borç
- 23 Nitekim borcu edā eyleye Mü‘min Hařka
İrmeye maşrafına şarfe-i bīgāna ne borç

12. Başlık: kařīde-i Mü‘min Paşa, kařīde, 37 Beyit, K.M. 180a-180b

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Yāre vardum gün yüzün lem‘ān dırāhřān bulmadum
Bāga vardum bir gül-i ĥandān u řādān bulmadum
180b
2. şehr-i yāre vardum anda řehriyārum görmedüm
‘Adne vardum bu temāřā anda Rıđvān bulmadum
3. Ser-be-ser gezdüm medār-ı dār-ı İslāmı şamu
Mü‘mine bir merĥamet eyler müselmān bulmadum
4. Kākül-i mařřad ĥafī vü müstatir rüy-ı ümīd
řām-ı ĥamda rüz-ı vaşla irmek imkān bulmadum
5. Mihr yerde bī-niřān ü gökde ĥāver ber-zevāl
Bir ‘aceb devrāna yetdük kimse ĥandān bulmadum
6. ‘Arřa-i dīvāna vardum gördüğüm dīvāne hep
řuffa-i erkāna bařdum anda ‘unvān bulmadum
7. Her ne yaña bařdum ise çok müřevveř nā-řevāb
Re’y-i kāmīl kārger-i kār-ı nümāyan bulmadum
8. Āh-ı ‘aşışdan eşer yok ‘iřķ ilinde ser-ā-ser
Bulmadum bir mübtelā-yı derd-i hicrān bulmadum
9. Ğayba varmış çün dehān-ı dilberān-ı ter hüner
Yarım ağız bir cevāba kādīr insān bulmadum

10. Ortalıktan cıfrveş gāyib lisān-ı ma'rifet
Zāhir ü bāṭın nişān-ı āb-ı ḥayvān bulmadum
11. Cümle 'ālem mübtelā-yı dāniş-i esrār-ı gāyb
Ġayrı ceffār ü müneccim şimdi zī-şān bulmadum
12. Bu ne ṭālī'dür ki yā rab ehl-i dūnyādan biri
Ehl-i dilden bir muşāhib sāhib-iz'ān bulmadum
13. Himmet ehli yok mürüvvet nite kīmyā nā-bedīd
Dād elinden bī-mürüvvet böyle devrān bulmadum
14. Ser-te-ser deryūze kıldum 'ālemi bin sa'y ile
Hāşılı bir benden artuğ dil-perişān bulmadum
15. Baş çıkarmış ḥatt-ı dilber fitne düşmiş 'āleme
Kākül-i dilber gibi 'ayyār u fettān bulmadum
16. Münfaşıl dilden vefā vü muṭṭaşıl cāna cefā
Muḥtelif erbāb-ı 'irfān kimse yeksān bulmadum
17. Fikr-i ğavvāşumla ammā baḥr-ı dilde böyle yer
Mālik-i dil-āşinā vü dürr-i 'ummān bulmadum
18. Nāmı **Yahyā** dāniş ü fazl ile memdūḥ-ı cihān
Ma'rifet mülkinde böyle mîr ü ḥaḳān bulmadum
19. Ḥilm bir maḥbūb-ı müsteşnā özi pīrāyesi
'İlm bir baḥr andan a'lā anda mercān bulmadum
20. Ma'rifet bir şem'-i kāfūrī cemālī pertevi
Ṭavr-ı idrāk üzre böyle İbni 'İmrān bulmadum
21. Fikr ile gezdüm Bedeḥşān-ı kemāle dek ḳamu
Şi'r-i pāki gibi hīç la'l-i Bedeḥşān bulmadum
22. Ser-te-ser gezdüm bahāristān-ı 'ilmi zātınuñ

- Bulmadum bir bōstān u bir gülistān bulmadum
23. Tā semekden çaķ simāka hep temāşā eyledüm
Eyle bir maḥbūb-ı dānā eyle cānān bulmadum
24. Naķş-ı fikri naķş-ı nakkāş-ı gülistān-ı cinān
‘Arş-ı idrākinden a‘lā bām-ı keyvān bulmadum
25. Eblaķ-ı gerdūna nisbet bir şabā-refţār ola
Ṭab‘ıveş meydān-ı ma‘nī içre yekrān bulmadum
26. Zübde-i ehl-i suḥan ‘İsī- nefes Müsī- kelām
Nazmı gibi naşş-ı kātı‘ tīg-i bürrān bulmadum
27. Bir ḥarābe-dil fe‘emmā anda biñ gencīne var
Bulmadum bir böyle pür-gevher olur kān bulmadum
28. {Y’}Uķdesi açılmadıķ bkr-i ma‘ānī her sözi
Böylece şīrīn edā nāzūk suḥandān bulmadum
29. Şu gibi her sözine cānlar revān olsun revān
Söz eri ma‘nī-süvār ü böyle sulţān bulmadum
30. Ağır altun degül her bir sözi bin cān deger
Böyle bir Yūsuf-kelām u pīr-i Ken‘ān bulmadum
31. Nazm-ı pākūñçün du‘ā elde götürür ‘ārifān
Böyle bir şāyeste-i medḥ-i şenā-ḥān bulmadum
32. Yazmağ için ḥüsñ ü ḥulķın vaşf u medḥin kilķ-i dil
Dilber ağzı tek devāt-ı şekker-efşān bulmadum
33. ‘Ārız-ı dildāre düşdüm zülf-i ḥaddin boyladum
Hīç muḥīţ-i fażlma ser-ḥadd u pāyān bulmadum
34. Eyle bir ‘āli-nijād u eyle pākīze-tebār
Nüktedān u ‘ārif ü ma‘rūf-ı devrān bulmadum

35. Esb-i ṭab‘um çok uzak yerden gelür süstlügi var
Anuñ için medḥi meydānında cevlan bulmadum
36. Medḥine olmaz nihāyet Aḥsenī şimden girü
Ḥatm uradur du‘adan zıkr-i āsān bulmadum
37. Dü-cihānda sevdügiyle ḥaşr ide dā‘im anı
Hiç du‘ā itmez aña mü‘min müselmān bulmadum

13. Başlık: Mü‘min Paşa, Matla, 1 Beyit, K.M. 99a/k

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün
Şöyle müstaḥkemdurur bünyād-ı nāz-ı dilberān
Biñde bir taşın koparmaz tūb-ı āh-ı āşıḳān

14. Başlık: Mü‘min Paşa, Matla, 1 Beyit, K.M. 120a/k

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün
Kākülünle müntehā ḳaddūñ eyā rūḥ-ı revān
Milket-i ḥüsne dikilmiş tuḡ-ı şāhidür hemān

15. Başlık: Mü‘min Paşa, Matla, 1 Beyit, K.M. 230a/k

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
Ġamzesi fitnede ābun gözi dolābdadur
Dil ü cān almaḡa dāyim ḳaşı ḳullābdadur

B. 06 Mil Yz A 2006 Kayıtlı Mecmua-i Eşâr’daki Şiirleri

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

1. Başlık: Mü‘min Paşa, 06 Mil Yz A 2006, yk. 19a (Farsça Gazel)

Biḥamdillāḥ ki begşāyed şabā zūlf-i perişānī
Zi-ruḥsār-ı dıraḥşānī gül-i nev-rüz-ı sulṭānī

Gül-i şad-berg-i la‘lāsā be-dest-i ḥātem-i şengel
Şu‘ā-i pertevī dāred be ez-mihr-i Süleymānī

Nesīm-i ravza-i ḥuld-i berīn şod ‘ālem-i fānī
Heme cā gülşen-i zībā müferreh zāt-ı insānī

Be-türs ey dil ez-ân hün-rîz-i çeşm-i yâr-ı fettânî
Ki dâred şevket-i cevânânî vü kahr-ı şâhânî

Mişâl ey Ahsenî her şeb çü bülbül ez-gül-i hicrân
Be-ḥand ü kâm-ı gülzâret çü ruhsâr-ı cüvânânî

2. **Başlık: Ḥazret-i Mü'min Paşa, 06 Mil Yz A 2006, yk. 74a**

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Şikeste-dil şınık-ḥâtır yıkık cānum demüm mecbūr
Füsürde ehl-i diller hep sürür eyyâmı nâ-maḥbūr

Şebü şınkım yatuk yitik kedü kanmış kadeḥ mecrūh
Ölüpdür ilti-i meclis cünūd-ı ehl-i mey meksūr

Ne dünyāda mekân tutdım ne 'uqbāda yer idindüm
Dü- 'âlemden müberrāyum ne cennet lâzımum ne ḥür

Fenā evden geçince gūşe-i meyḥāneden ey dil
Ferāgat gūşesinden yeg bulunmaz ḥāne-i ma'mūr

Ne devletdür ki faşl-ı gül ayağ elde ola mevcūd
Nizām-ı meclise sākî ola ey Ahsenî me'mūr

3. **Başlık: Ḥazret-i Mü'min Paşa, 06 Mil Yz A 2006, yk. 75b**

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

Zülf-i siyehüñ sünbül-i Hindü mı nedür bu
Şeb-bü mı yāḥüd 'anber-i ḥōş-bü mı nedür bu

Uḡru mı diyem ḥāl-i siyāhuña veyāḥud
Baḡdād-ruḥuñ üzre Hülāgu mı nedür bu

Cādu mı gözün yoḥsa o bir merdüm-i meftün
kanlu mı yāḥüd ḥācib-i ebrü mı nedür bu

Gīsü mı şalan 'arızuña sāye-i pertāb
Şu üzre uçar yoḥsa pür-sü mı nedür bu

Gül-ruhlarınıñ vaşfin iden Aḥsenīyā ol
Bülbül mi yāḥūd tūḫī-i ḥōş-gū mı nedür ol

C. 06 Mil Yz A 3990 Numaralı Şiir Mecmuasında (Cönk) Geçen Gazel

1. *Başlık: Aḥsenī Beg 06 Mil Yz A 3990, yk.103a*

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün

Bü'l-heves olma dilā ḥālet-i cām-ı meyi gör
Her ne ḥāl oldı ise pīr-i muḡāna deyi gör

Naḡme-i bülbüli ḳo şevḳ-i visāl-i gülden
Ehl-i firḳat nefesin diñle şadā-yı neyi gör

İrişür tāze cüvānānı güzellendi cihān
Bāde-i ‘ışḳile sākī bizi mest eyleyi gör

Atma ḳāşır olana çeşm-i ḳuşūr ile nigāh²
Ne ḳadar bī-ser ü pā olsa da senden eyi gör

Loḳma-i çerb ider düşmen-i nefsuñ ḡālib
Ḳahr-ı nefis itmek için nān-ı şa‘īri yeyi gör

Ḥayy ola dersen eger mürde diluñ Aḥsenīyā
Gülşenī zümresinüñ bezmine gel ya ḥayı gör

D. Diğer Şiirleri

Bu başlıkta daha önce başka yayınlarda geçmiş, konu itibariyle bütünlüğü sağlama adına buraya alınması uygun görülen şiirlere yer verilmiştir. Şiirin geçtiği kaynak, şiirin sonunda verilmiştir.

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün

Ḥaḳ budur cennet imiş āb ü havāsı Ḳonyanuñ
Ravza-i rıdvan imiş bildim esāsı Ḳonyanuñ

Ḳal‘a-i zātü'l-bürücu ḥayret-efzā-yı cihān

Ta semekden bürc-i şevre var bināsı Ḳonyanuñ

² Dizedeki “ḳuşūr ile” kelimesi, hattatın müdahalesi ile “ḥaḳāretle” kelimesine tercih edilmiştir. Metindeki kelimenin üstüne işaret atılıp yerine yeni kelime yazılmıştır.

Maṭla‘-ı nūr-ı Ḥudā olsa revādur her yeri
Ḳande baḳsan ḥāzır olmış evliyāsı Ḳonyanuñ

Āsitān-ı ḥāzret-i Mollā-yı Rūmī revm ile
Āsitān-ı evc-i ‘izzetdūr yuvası Ḳonyanuñ

Tāzeler āb-ı revānı ādemūñ rūḥuñ müdām
Pür-merām imiş Meram-ı cān-fezāsı Ḳonyanuñ

Şāhid istersen anuñ dārū’s-selām olduğına
Ḥūra nisbet baḳ perīdūr meh-liḳāsı Ḳonyanuñ

Bilmez idüm çaḳ bu deñlü menba‘-ı ‘irfān imiş
Ehl-i dilden var imiş ‘irfān-şināsı Ḳonyanuñ

Özümi ḳurbān idem şīrīn-edā dil-dārına
Başka illerde bulunmaz bu edāsı Ḳonyanuñ

Nice şīrīn olmasun şīrīn edālu dilberi
Şöhretin ḥelvā ile bulmuş ğıdası Ḳonyanuñ

Ḥaḳ virürse cān şu deñlü adl ü dād idem dilā
‘Ālemi tuta ḳamu ‘adl ü şadāsı Ḳonyanuñ

Ger cevānı ger Meramı ger şafāsı Aḥsenī
Şerḥ olunmaz söylemekle iş burası Ḳonyanuñ (Ergun, Erdoğan)

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün**Aḥsenī, Müseddes, 5 Bend**

Yār kılmazsın unutduñ 'ahd ile peymānuñı
 Vādī-i hicrāna şalduñ zār ü ser-gerdānuñı
 Yerlere çalma igende bī-ser ü sāmānuñı
 Raḥm kııl redd itme şāhum bende-i fermānuñı
 Hīç ola mı cān u dil elden kıoya dāmānuñı
 Boyımızca görmüşüz ey serv kıadd iḥsānuñı

Her ne deñlü dōstum cevr-i firāvān eyleseñ
 Zecr-i hecrūñle yāḥud ḥāk ile yeksan eyleseñ
 Ḥāne-i kalbi yıķup derd ile vīrān eyleseñ
 Gözlerüm yaşın dōküp deryā-yı 'ummān eyleseñ
 Hīç ola mı cān u dil elden kıoya dāmānuñı
 Boyımızca görmüşüz ey serv kıadd iḥsānuñı

Bād-ı āhumla şalın ey kıamet-i bālā yūri
 Gül açıl aġyār ile var ey gül-i ra'nā yūri
 Şanma kıalır yanuñā itdüklerin cānā yūri
 Yok ferāġum eyleseñ yüz kerre istiġnā yūri
 Hīç ola mı cān u dil elden kıoya dāmānuñı
 Boyımızca görmüşüz ey serv kıadd iḥsānuñı

Niçe yıllar eyleyüp iḥsānuñ ile şermsār
 Şimdi lāyık mı dönüp ben ḥasteden itmek firār
 Böyle kıalmaz ey şanem elbette devr-i rüzġār
 Sen hümāyı añsuzın bir lu'b ile itdüm şikār
 Hīç ola mı cān u dil elden kıoya dāmānuñı
 Boyımızca görmüşüz ey serv-kıadd iḥsānuñı

Nev-civānsuñ āh-ı 'āşıkdan şakım eyle ḥāzer
 Bir görünmez tīrdür ey kıaşı yā ilmez geçer
 Pādīşāhum yüz sürüp kıapuñā gelmiş derbeder
 Aḥsenī der-vird idüp bu maṭla'ı şām u seḥer
 Hīç ola mı cān u dil elden kıoya dāmānuñı
 Boyımızca görmüşüz ey serv kıadd iḥsānuñı (Ergun, s. 386)

Mü'min Paşa başlığıyla Hisâlî'nin Metâliü'n-Nezâir'inde geçen 3 beyitten ikisi diğer şiirlerle benzeşmektedir. Aşağıdaki dizeler, henüz başka kaynaktan tamamına ulaşılamayan şiirinin ilk birimi olarak verilmiştir:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Biñ kulağı olsa şad-berg-i gülüñ

Yine güş itmez fiğânın bülbülüñ (Kalyon, C. 2, s. 220)

4.SONUÇ

Tezkirelerde hakkında bilgi olmayıp şiir mecmuaları vasıtasıyla kendisine ulaşılan şahsiyetlerden biri de Ahsenî mahlasıyla şiirler kaleme alan Mü'min Paşa'dır. Edebiyat tarihiyle ilgili kaynaklarda Mü'min Paşa ve Ahsenî madde başlığı bağlamında bilgi yoktur. Her iki bilgiye de inceleme kısmında da değinildiği üzere şiir mecmualarında rastlanmaktadır. Şairin, herhangi bir eserinin veyahut şiirlerinin toplandığı küçük veya büyük bir divanının olup olmadığı da henüz bilinmemektedir. Ancak tespit edilebilen şiirlerden hareketle şairliği, yaşadığı dönem, şiir ve şair çevresi hakkında değerlendirmelerde bulunulabilir. Ayrıca bir şiirden hareketle onun, adı Osman olan şair bir paşayla benzerliği görülmektedir.

Ahsenî hakkında ulaşılan bilgilerin büyük çoğunluğu Kâsımî adlı bir şair tarafından derlenen *Sandukatü'l-Maarif* olarak da adlandırılan mecmuada görülmektedir. Mecmuanın yazım/tamamlanma yılı M. 1625 olduğu için, şairin en geç bu yıllarda yaşadığı, iyi bir şair olduğu ve şiirlerinin tanındığı bilgilerine ulaşılabilmektedir. İki bölümden oluşan ve 127 yapraklık ilk bölümü nazire mecmuası özelliği taşıyan bu eserde Mü'min Paşa adına yazılmış nazire şiirler de bulunmaktadır. Ayrıca bu şiirlerin bulunduğu yerde Bağdatlı Rûhî'nin de bir şiiri vardır. Diğer şiirlerde övülen kişi Mü'min Paşa olurken, Rûhî'nin şiirinde övülen kişi Osman Paşa'dır. Satırlar arasında kalmış bu bilgilerin analitik düzlemde karşılaştırılması sonucu Rûhî'nin birçok şiirine de konu olan kişinin Ferâğî Osman Paşa olabileceği hipotezine ulaşılmış olur. Tarihsel verilerle de desteklenen bu bilgilere bakıldığında Osman Paşa'nın iyi bir şair olduğu, devlet görevlisi olarak Kafkasya, Doğu ve Güney Anadolu ile Şam ve Basra'da bulunduğu görülmektedir. Mü'min Paşa'nın da şair çevresi, yaşadığı yıllar ile uyuşan bu değerlendirmeler sonucunda her iki şahsiyetin aynı kişi olabileceği hipotezi öne sürülebilir. Böylece Ahsenî'nin Osman Paşa olduğu, ancak Mü'min Paşa künyesiyle tanındığı varsayılabilir. Osman Paşa hakkında hem tarih hem de edebiyat kaynaklarında bilgilere rastlanmaktadır. *Sicill-i Osmanî*'de onun tarihi şahsiyeti ve şair oluşuna atıf vardır. Tezkirelerde ise bu tarihi bilgilerin az bir bölümü ile şiirinden bir beyit örneği sunulmuştur. Eğer varsayım olarak sunulan bilgilerin doğruluğu başka çalışmalarla ve yeni bilgilerin tespiti ile de desteklenirse Mü'min Paşa'nın Osman Paşa olarak bilinen kişi ile aynı kişi olduğu söylenebilir.

Şair hakkında ilk tanıtım ve değerlendirme yazıları Sadettin Nüzhet Ergun ve Abdulkadir Erdoğan tarafından yazılmıştır. Buradaki bilgilere göre, onun Konya ile bir iletişiminin olduğu hatta burada Beylerbeyliği görevini üstlendiği ifade edilmektedir. Bu şiirlerinde onun Mevlevi bir şair olduğuna dair bilgiler sunulmaktadır. Ancak Mü'min Paşa'nın beylerbeyliği görevini 18. yüzyılda yaptığı bilgilerine ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Bunun yanı sıra, Mü'min Paşa'nın Osman Paşa'yla aynı kişi olması halinde, onun belli bir süre İçel Mutasarrıflığı yaptığı bilgisinden hareketle, Konya'yla bir ilişkisinin olduğu söylenebilir. Çünkü her iki coğrafya birbirine çok yakındır. Yine Osman Paşa'nın 16. Yüzyıl sonu ile 17. Başında *Sicill-i Osmanî*'de belirtilmeyen bir Konya Beylerbeyliği veya valilik görevinin olması muhtemeldir. Fakat Ahsenî'nin, Osman Paşa olmaması her zaman için mümkündür. Mü'min Paşa'nın bir kasidede Hafız Ahmed Paşa'yı, adı aynı olan bir sultan ile olan bağıyla tanıtması, dönemin padişahı Sultan I. Ahmed'e atıfta bulunduğu kapı aralamaktadır. Böylece Mü'min Paşa'nın en geç 1603 yılında henüz hayatta olduğu belirtilebilir.

Mü'min Paşa künyesiyle tanınan Ahsenî'nin mecmualardaki şiirlerinden hareketle onun dönem için iyi bir şair olduğu, birçok şair tarafından tanındığı, şiirlerinin okunduğu anlaşılmaktadır. Nazire şiirler arasında şiirlerinin yer alması, onun şiir meclislerinin önemli bir kişisi olduğuna işaretir. Ayrıca bu şiirlerden hareketle onun kimliğine de ulaşılabilmektedir. Özellikle dönemin önemli bir paşası olan Hafız Ahmed ile iyi bir iletişimin olduğu söylenebilir. Yazmış olduğu bir kasidesinde Hafız Ahmed Paşa'yı övdüğü, hem şairliği hem de şahsiyeti hakkında bilgi sunulduğu görülmektedir. Yine yüzyılın sonlarında önemli bir şahsiyet olarak beliren Nefî ile benzer şiirlerinin olması yaşadığı yıllar kadar şiirdeki ustalığına da kapı aralamaktadır. Ayrıca bir şiirinde, bu yüzyılın önemli şahsiyetlerinden Şeyhülislam Yahya'ya övgüler içeren bilgilere rastlanmaktadır. Şiirlerindeki muhtevaya bakıldığında onun, ayrılık ve gurbet temasını işlediği görülür. Şiirlerinde aldığı görevler ve çevresinden çektiği sıkıntılardan kaynaklı ifadeler de bunu desteklemektedir. Bazı şiirlerindeki Nevâyî tarzına dair hususiyetler, onun Kafkaslar coğrafyasında bulunuşu ile de açıklanabilir. Klâsik Türk şiirine dair hususlarla donanmış şiirlerinde, hem sanat hem de hayatın kendisi iç içedir. Dönemin aksaklıklarını sembolik bir dille izah eden Mü'min Paşa'nın umutsuzluğa kapıldığı da görülmektedir. Bazı şiirlerinde sitem ettiği gözlemlenen şairde mükemmeliyetçi bir yönetici edası sezilmektedir. Bireysel olarak da kendisinin çektiği zorluklar, gördüğü olay ve olgular, deneyimlediği durumlardan ötürü olgunlaştığı ve hiç kimseye minnetinin olmadığı vurgulanmaktadır.

5.KAYNAKÇA

Açıkgöz, Namık (2017). *Riyâzü's-Şuara (Tezkiretü's-Şuara)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, Ankara.

- Aksoyak, İsmail Hakkı (2014). *Recâî*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS) Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/recai-mdbir> Erişim Tarihi 09.10.2021
- Aydemir, Yaşar (2001). “Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü” *Bilig*, 19, s. 147-156, Ankara.
- Aydemir, Yaşar (2007). “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler” *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Summer, s. 123-137, Ankara. AYDEMİR, Yaşar (2001). “Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü” *Bilig*, s. 147-156, Ankara.
- Aydemir, Yaşar (2011). “Biyografi Kaynağı Olarak Mecmualar”, *Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi, Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, s. 87-100, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- Aydemir, Yaşar (2011). “Biyografi Kaynağı Olarak Mecmualar”, *Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi, Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, s. 87-100, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- Babaarslan, Gıyasi (2020). “Bahr-i Tavîl Literatürüne Ekler: Fehîm, Yahyâ ve Zâhirî'nin Bahr-ı Tavîlleri” *Journal of Turkish Language and Literature* Volume:7, Issue:1, (1-14)
- Bilge Kılıçaslan (2019) “Konya Halkevi Dergisi’nde Yer Alan Halk Bilimine Dair Yazıların İncelenmesi” *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1982). *Helâkî, Divan*, Tenkitli Basım, İstanbul 1982
- Çavuşoğlu, Mehmed (hzl.) (1979). *Amrî Divanı*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Çavuşoğlu, Mehmed *Vasfî Divan Tenkidli Basım*, İstanbul 1980
- Doğan, Ahmet ve Gül İlhan, Hilal (2021), İBB Atatürk Kitaplığı Bel Yz K 0007 Numaralı Şiir Mecmuasının Nazireler Kısmı, Aydın Türklük Bilgisi Dergisi (AY-TBD) Yıl 7 Sayı 12 Bahar - 2021 (59 - 110)
- Doğan, Ahmet. (2020). Bağdatlı Zihnî ve Mecmualardaki Bazı Şiirleri. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Year: 13, Number: 82, Winter, p. 199-222.
- Doğan, Ahmet & Babaarslan, Gıyasi (2020). DTCF Kütüphanesi Mustafa Con A 647 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası ve MESTAP’a Göre Tasnifi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (49): 750-785.
- Efe, Zahide. (2019). “16. Yüzyıl Divan Şairi Hâtemî ve Dîvânçesi”. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8/20, s. 114-150 .
- Ergun, Sadettin Nüzhet (1936). *Türk Şairleri*. C. 1. İstanbul
- Gül İlhan, Hilal (2019). “İBB Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_K0006, Bel_Yz_K0007 ve Bel_Yz_K0772 numaralarda kayıtlı Şiir Mecmualarının 'mecmuaların sistematik tasnifi projesi'ne (MESTAP) göre tasnifi ” *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,

- Harmancı M. Esat (2017). *Süheylî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, Ankara, 2017, s. Erişim linki: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55750.suheyli-divanipdf.pdf?0> Erişim tarihi 07.10.2021, saat 11.23
- İçli, Ahmet (2018). “Mardinli Bir Divan Şairi: Akli” **Geçmişten Günümüze Tarihten İzler**, s, 27-40, ISBN 978-605-7501-36-3, s.s. 779, Berikan Yayınevi, 1. Baskı.
- İçli, Ahmet (2018). “Mardinli Akli ve Manzum Mektubu” *Journal of Turkish Language and Literature* Volume:4, Issue:3, Summer, 2018, (739-767)
- İçli, Ahmet (2020). “İzâkî ve Yayınlanmamış Türkçe Şiirleri”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (4), s. 772-803. DOI: 10.34083/akaded.809554.
- İçli, Ahmet. (2015). “Fasîh’in Yayınlanmamış Türkçe Rubâileri”. *Researches About The Turks All Around The World, Türk Dünyası Araştırmaları*, (219), 209–222.
- İçli, Ahmet. (2016). “Dâî Mahlaslı Şairler ve Seyyid Yahya Dâî” *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(15), 219–246.
- İçli, Ahmet. (2017). İzâkî ve Şiirleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (19), 169–192.
- İçli, Ahmet. (2018). “Kasımî Mecmuası’nın İçerik Analizi”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (40), 468-499
- İçli, Ahmet. (2018). Kâsımî Mecmuası’nın İçerik Analizi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (40), 468–499.
- İçli, Ahmet. (2019). “Harîmî’nin Manzum Mektubu”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 123(243), 251–278.
- İçli, Ahmet. (2020a). “Divan Edebiyatında Levendi Mahlaslı Şairler ve Musullu Levendi”. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, 7(18), 203–217.
- İçli, Ahmet. (2020b). “Süleyman Şadi’nin Yayınlanmamış Türkçe Şiirleri”. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 10–21.
- İçli, Ahmet. (2020c). “İzâkî ve Yayınlanmamış Türkçe Şiirleri”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4(4), 772–803.
- Kalyon, Abuzer. (2011) Peşteli Hisali Metali’ün-Neza’ir (II. Cilt) İnceleme-Metin, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- Kaplan, Yunus (2015), *Ahsenî, Mü’min Paşa* Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS), Erişim Linki, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahseni-mumin-pasa> Erişim Tarihi 07.10.2021
- Kaplan, Yunus (2019). “Belîğî ve Dîvânçesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul. Sayı 22. s. 359-448.
- Kaplan, Yunus (2020). “Mecmualardan Hareketle Bir Dîvânçe Teşkil Denemesi: Edirneli Misâli (Hasan Çelebi) ve Dîvânçesi”, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, s. 35-152.
- Kaya, Bayram Ali (2013) *HÂLETİ, Azmî-zâde*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS) Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/haleti-azmizade> Erişim Tarihi 08.10.2021
- Kaya, Bayram Ali (2017) *Azmizâde Hâletî Dîvânı* Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, Ankara

- Kayabaşı, Bekir (1997), *Kafzâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eşârı*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi,
- Kaya, Bilge (2003). *Hisali Hayatı Eserleri ve Metalü'n-Nezair Adlı Eserinin Birinci Cildi: İnceleme-Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- Kesik, Beyhan (2018), “Gıyasî ve Türkçe Şiirleri”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*4 (4) , 975-981 .
- Kılıç, Filiz (2013) *HÂFİZ, Müezzîn-zâde Hâfız Ahmed Paşa*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS) Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hafiz-muezzinzade-hafiz-ahmed-pasa> Erişim tarihi: 15.10.2021
- Köksal, M. Fatih (2012). “Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 7 Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, s. 409- 431 Turkuaz, İstanbul.
- Köksal, M. Fatih (2012). “Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 7 Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, s. 409- 431 Turkuaz, İstanbul.
- Köksal, M. Fatih, (2013-2000) “Mü'min” Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS), Erişim Linki, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mumin>, Erişim Tarihi 07.10.2021
- Köprülü, Orhan Fuat, *HAFİZ AHMED PAŞA* (ö. 1041/1632), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.15, İstanbul: 1997, s. 84-85
- Kurnaz, Cemal (1993). “Divan Edebiyatının Bütün Cephelerini Yoklayan Bir İlim Adamı: Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXVI, İstanbul 1993, (XXXIII-XLVI)
- Kurnaz, Cemal; Aydemir, Yaşar (2013). “Mecmualara Sorulması Gereken Sorular” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1, 51-64, Ankara.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 3990, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 116 yk.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, Bel Yz K 0007, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, 06 Mil Yz A 2006, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 94 yk.
- Ördek, Şerife (2014) *KOCA OSMAN/FERÂĞÎ, Abdülbâkî Beyzâde Koca Osman Ferâğî Paşa*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS) Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/koca-osman-feragi-abdulgaki-beyzade> Erişim Tarihi: 16.10.2021
- Selçuk, Bahir (2013), *NEF'Î*, Ömer Efendi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS) Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nefi-omer-efendi> Erişim Tarihi 10.10.2021
- Selçuk, Bahir (2014). “Şiir Mecmualarında Nergisi'nin Türkçe Gazelleri ve Bu Gazeller Üzerine Bir Değerlendirme”. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Yıl: 6. S. 12. 1-20
- Solmaz, Süleyman (2018), *Gülşen-i Şuarâ*, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, Ankara

- Süngü, Zeynep (2021) “Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Yeni Çalışmalar Bibliyografyası ve MESTAP” Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 25, İstanbul 2020,917-1056
- Tosun, Serdal (2011), *Hâfiz Ahmed Paşa Divanı ve İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Uysal, Adem (2010), *Hafız Ahmed Paşa Divanı, (İnceleme Metin)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Yıldırım Ali (2006), *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlasnâmeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Zavotçu Gencay (2017), *Rızâ Tezkiresi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, Ankara.,
- Zülfe, Ömer (2009), *On altıncı Yüzyıl Şairi Selikî ve Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı (e-kitap)